Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 120 (10717) | 1978 чылдың май 23, вторник | 1925 чылда үндезилеттингеН | Өртээ 2 көп.

РСФСР-ДЕ ҮШКҮ ЧЕРДЕ

РСФСР-ниң Чурттал-коммунал ажыл-агыйының министерствозунуң коллегиязы болгаш чурт иштиниң үлетпүрүнүң база коммунал-амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң ажылдакчыларының профэвилелиниң Төп Комитединиң президиуму бо адырның бүдүрүлге болгаш организация черлериниң социалистиг чарыжының түннелдерин үндүрген. Министерствонуң коллегиязының болгаш адыр профэвилелиниң ТҚ-зының президиумунуң кады хүлээп алган доктаалын өзугаар республиканың «Туваводоканал» бүдүрүлге эргелелиниң коллективин Россия Федерациязынга үшкү черни ээлээн деп көрген болгаш аңаа акша шаңналын тыпсырын шиитпирлээн.

Бистиң республиканың коммунал-амыдырал хандырылга черлериниң бүдүрүлгелеринден бирги кварталдың түннелдери-биле социалистиг чарыштың бирги черин алгаш, «Водоканалдың» коллективи СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле база бирги чергениң диплому-биле шаңнаткан турган.

БҮРҮН АЖЫГЛААР

Тыванын кадыг-дошкун агаар-бойдузунуң байдалынга черниң үнүш-дүжүткүрүн бедидеринге суггарылга улуг рольду ойнаар ужурлуг. Ам бистиң республиканың ажыл-агыйларында ниитизи-биле 65 мун гектар суггаттыг черлер бар. Оон иштинде 48 мун гектары—тараа шөлдери. Бүгү суггаттыг черлерниң үгле 34 мун гектарында, азы 52 хуузунда, инженерлиг суггарылга системаларын тургускан. Арткан шөлдерде эрги буга-сумуннар хевээр арткан.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң айытканы көдээ ажыл-агыйны хөгжүдүрүнүң комплекстиг программазының кол угланыышкыннарының бирээзи болза черлерни мелиорастаары болгаш ону чөп ажыглаары болур. Ону боттандырары бистиң республикага онза ужур-дузалыг, үгле дээрге, мелиорация хереглеттинмейн турар чангыс-даа гектар чер Тывада чок болгай. Инженер системалыг суггаттыг черлер чыл бүрүде көвүдеп турза-даа, олардан ап турар дүжүт кончуг эвээш. Оон бир кол чылдагааны—суггарылга системаларын төлевилеп, тудуп турарыйың четпезинде. Чижээ, Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» совхозта Базырыктың суггарылга системазын, Улуг-Хем районнуң «ҮТҚА 25 чылы» совхозта Барбалыгның суггарылга системазын суг үндүрүп алыр дөзү чок черде кылган. Ындыг суггарылга системалары кандыг-даа экономиктиг ажыкты бербези билдингир. Оларга хейде-ле күрүненик хөй акша-хөренгизи чарыгдаттынып турар. «Тыва суг тудуг» трест Каа-Хем районнуң «Улуг Октябрь», «Енисей» болгаш «Ленинчи орук» совхозтарында суггарылга системаларын база багай кылган.

Оон аңгыда дыка хөй совхозтарда суггарылганың нормазын болгаш хуусаазын сагывас, суггат техниказын чөп ажыглавас, суггаттыг черлерге органиктиг база минералдыг чемишчидилгелерни эвээш төп турар чоруктар бар.

Совхозтар бүгү суггатты үгле ажыл-агыйның иштинде суг ажыглалының планын өзугаар чорудар ужурлуг. Ук планны ажыл-агыйның гидротехниги кол агрономнуң удуртулгазы-биле бүдүрүлге планын тургузуп турар үеде оон-биле кады кылыры чугула. Дыка хөй совхозтарда ук планны шын эвес тургузуп азы шуут кылбайн турар. Оон уржуу-биле суггарылганың норма-чижээн, ону чорударының хуусааларын барымдаалавайн турар.

Эрткен чылын сугну чаштырып чер суггарар ийи үс ажыг машиналарының үгле деңкезин ажылдап турган. Бо талазы-биле кол буруу ажыл-агыйларның удуртукчуларынга болгаш республиканың «Сельхозтехника» каттыжыышкынынга онаажыр. Амгы үеде байдал база-ла эки эвес. «Сельхозтехника» каттыжыышкыны, оон салбырлары, каттыжыышкыннары суггарылга машиналарын ам-даа техниктиг ажаалдага хүлээп албаан. Ынчангаш бо хүинерде оларның үгле 32-зи суггарылгада ажыглаттынып турар. Ындыг четпес ажылын ук черлерниң удуртукчулары ол машиналарның артык кезектериниң чогу-биле агартырын оралдажып турары шын эвес. Суггарылга техниказын септээр, ону чөп ажыглаар талазы-биле хамаарышкан органнарның шиитпирлиг хемчеглерни алыры негеттинип турар.

Оон аңгыда үгле чаңгыс суггарылга бедик дүжүттү хандырып шыдавас дээрзин хандыр угаап билзе чогуур. Бедик дүжүттүң үндезини—суггарылганы өске-даа агротехниктиг хемчеглер-биле комплекстиг кылдыр чорудар херек. Ол үүл дээрге, минералдыг болгаш органиктиг чемишчидилгелерни суггаттыг черлерге норма өзугаар төгери, тарылга ээлчештирилгезин долузу-биле шиңгээдип алыры, суггарылгага механизацияны мергежилдин-биле ажыглаары-дыр.

База бир чугула үүве болза, суггаттыг черлерге бүгү ажылчын күжүн, техниканы суггат чок черлерден шуут ацгылап, аңаа тускайлаан доктаамал бот-орулга-чарылгалыг бригадаларны, звеноларны тургузары болур. Эрткен чылдарда ышкаш, суггатчы звенолар электен тарай бээр база ол ышкаш оларны өске ажылдарга чардыктырар чоруктарны шуут болдурбас херек.

Суггарылганың шынарын экижидери, өзүүшкүн үезиниң суггарылгазын ыяап-ла 2—3 катап чорудары, дилиндектеп база одуруглап суггарар арганы калбаа-биле ажыглаары эргежок чугула.

Сугну камналгалыг, чөп ажыглаар дээш ажыл-агыйларның удуртукчулары, специалистери харыысалгалыг болур. Ынчангаш олар суггарылганы экижидери-биле бүгү-ле хемчеглерни алыр хүлээлгелиг.

Чоокку үеним сорулгазы—черни машина-биле база хол-биле суггарарынга ийи ээлчеглиг ажылды чер болганынга чедип алыры.

Суггат чок черге бодаарга, суггаттыг черни ажыглаары дыка нарын херек. Суггаттыг черлерни бүрүн комплекстиг кылдыр ажыглаар ужурлуг. Үгле ынчан оон элбек беримчеин ап болур. Үстүде айыттынган хемчеглерни бүрүн боттандырарын үе негеп турар. Чаагай, доктаамал дүжүттүң магадылалын оон-биле тургузуп болур. Бо чугула ажылче партия, совет, көдээ ажыл-агый органнары чогуур кичээнгей салыры чугула.

ЧАҢГЫС ЭП-СЕТКИЛ-БИЛЕ

БЕДИТКЕН ХҮЛЭЭЛГЕЛЕР

Барыын-Хемчикте «Шекпээр» совхозтуң ажыл-ишчилери Тыва АССР-ниң Конституциязының төлевилелин калбаа-биле чугаалажып турарлар. Чугула документини танышкан хуралдар хойжу, ховуу-трактор бригадаларынга, суг-бараан фермазынга эрткилээн.

Суг-Кажаа суг-бараан фермазынга болган хуралга мурнакчы саанчы, коммунист Карат Сарыглар сөс алгаш мынча дээн:

— Конституцияның төлевилели бистиң амыдыралывыстың программазы-дыр. Ону бүгү эш-өөрүм-биле бир дөмей деткип турар мен. Бир инек-ке онааштыр чылда 2300 килограмм суг саап алыр хүлээлгелиг турган мен. Конституция төлевилелин танышкаш, 2400 килограмм сүтү саарын хүлээндим.

Суг-Кажаа суг-бараан фермазының коллективи онгу беш чылдың үшкү чылының суг садарының планын ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээн алганының бир чыл болган оюнда—октябрь 7-де күүседирин аазаан.

Биче-Тей хойжу бригадазының малчыннары республиканың Үндезин Хоойлузунуң төлевилелин чугаалашташ, ону деткээн. Бригада ниитизи-биле бо чылдың дөрт айларында төрүүр үүс хойга онааштыр 107 хураганны менди доруктурган. Хойжуларның аразында социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда Мандак-Хаа Ооржак чоруп, үүстен-не 110 хураганны алган. Ол ышкаш хойжулар Төмүр-Маадыр Ооржактың, Чалгын-оол Ооржактың көргүзүглери эки.

— Бистиң Конституциязыстың төлевилелин номчуп орарга, ында домак бүрүзү совет кижилериниң чаагай чоруунче угланган боор-дур. Ол дээш өөрүшкүзүн илеретпес арганжок. Орта харыы кылдыр бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаар ужурлуг мен. Төрүүр үүс баш хойга онааштыр 105 хураганны доруктурарын мурнунда хүлээнгеи мен, ону эде көргеш, үүстен-не 110 хураганны доруктургаш, совхозка дужаар мен—деп, хойжу Ооржак Чалгын-оол чугаалаан.

К. АЛЕКСЕЕВ.

ЧАА ШАГААН-АРЫГ ТУДУУНДА

Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыпчы тудуу—Чаа Шагаан-Арыг хоорайның тудуларында ажылдап турар аныяк ооллар, кыстар онгу беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседиринге боттарының төлептиг үлүг-хуузун кирипштирип турар.

Майның 15-те бистиң республиканга чаа трест тургустунган болгай. Ол «Шагонар-тяжстрой» трестин 18 дугаарлыг көжүп чоруур мехколонназының тудугжулары Чаа Шагаан-Арыг хоорайның тудугларын кылып турар.

18 дугаарлыг мехколоннаның Иелам-хан Беркихановка удурткан тудугжулары школа-интернаттың тудуунда ажылдап, планныг онаалдаларын доктаамал ажыр күүседип турарларның бирээзи.

Планныг онаалдаларын ажыр күүседип, ыызымаа ажылдап турар тудугжулар бо бригадада хөй. Оларның бирээзи—дашчы Дмитрий Хомушку.

— Тыва АССР-ниң баштайгы Үндезин Хоойлузунуң төлевилелин солуннарга парлаптарга-ла, оон эге, үүл бүрүзү-биле кичээнгейлиг таныштым. Тыва АССР-ниң хамаатыларының эргелерин болгаш хүлээлгелерин магадылаан турар Үндезин Хоойлувуетүн төлевилелин бүрүнү-биле деткивишаан, улам соруктуг ажылдаарын хүлээндим—деп, ол чугаалады.

ЧУРУКТА: Дмитрий Хомушку. Интернат тудуунда.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

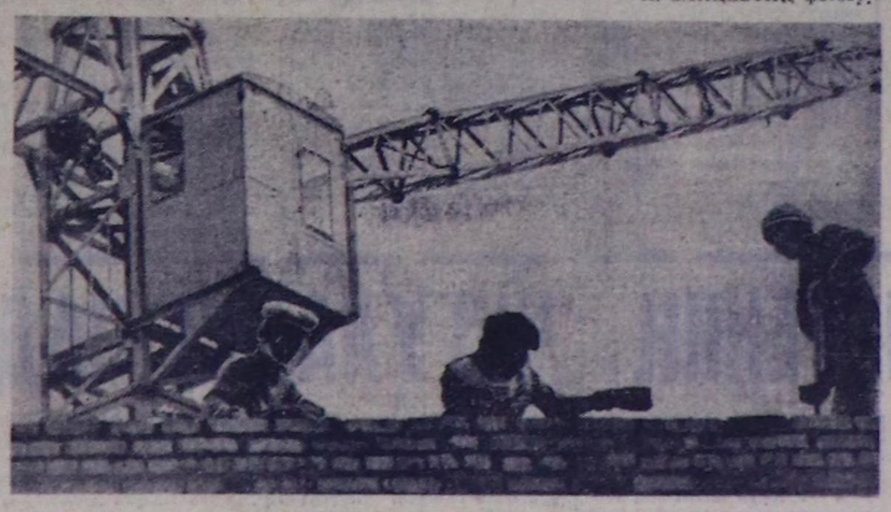

ЧОРГААРАЛ

Кара-Хөл Тываның эң ырак булуңларының бирээзи. Оон чурттакчылары революция мурнунда чедимче чок амыдыралды көрүп чораан. Совет эрге-чагырганың үезинде Кара-Хөл чечектелиишкиниң болгаш сайыралдың ораны апарып, көдээ ажыл-агыйлыг совхоз болган. Совхозта 15 трактор, 20 ажыг түк машинаны, совхоз төвүнде культура, албан черлериниң калбак четкилери ажылдап турар. Ол ышкаш совхозтуң ажылчы чону телевизорнуң ак-көк экранындан торээн чуртувустуң пайысылалы Москваны болгаш өске-даа бүгү дамчыдылганы көрүп турар апарганы ленинчи партияның, Совет чазактың чоонуң чаагай амыдыралы дээш сагыш салыышкынының хереги-зи-дир.

Тыва АССР-ниң баштайгы Конституциязы ону улам быжыктырып, калбартып турары тыва кижи бүрүзүнге улуг өөрүшкү, чоргаарал-дыр.

Бодум хуумда бистиң республиканың Үндезин Хоойлузунуң төлевилели-биле таныжып, ону бүрүнү-биле деткиир-дир мен.

С. ХЕРТЕК.
пенсионер.

Бай-Тайга район.

КОНСТИТУЦИЯНЫҢ ХЕРЕЛИ-БИЛЕ

Сагышка өөрүнчүг, ажылышке хей-аът кирип, четкилди сергедип кээр база бир онза үүве Тыва АССР-ниң баштайгы Конституциязының төлевилели-биле таныжып, ону өөренип турарывыс болур. Ынчангаш «Хөндергей» совхозтуң ажылышчилери Тыванын бүгү чонуу-биле бир дөмей, дээди Хоойлуну бир үн-биле деткип турар болганда, бо чылдың планын ажыр күүседир дээш социалистиг хүлээлгелерни ап, бедик дүжүт дээш боттарының үлүг-хуузун киирер ужурлуг.

Чер—бистиң байлаавыс, чемгерикчивис. Черни ажыл-агыйжы ажыглаарының, оон дүжүткүр чоруун белдериниң, долгандыр турар бойдусту камгалаарының дугайында партияның салып турар сорулгаларын амыдыралга боттандырары чер ажылдакчыларындан улуг хамаарылгалыг.

Трактор-хову бригадазының бо чылда алган планы улуг. Ниитизи-биле 2090 га черге янзы-бүрү культураларны тарыыр. Оон иштинде тараа культураларын 1200 га черге, кызыл-тасты 400, арбайны 400, суланы 400, мал чемин 630, картофельди 50, ногаанны 10, кукурузаны 200 га черге тарып өстүрер. Ниитизи-биле 311 тонна тараа культураларының болгаш мал чемиинин, 150 тонна картофельдин, 6 тонна кукуруза үрелиннерин чажар хүлээлгелиг.

Гектар бүрүзүнден 9,4 центнер тараа культураларының дүжүдүн, 120 центнер кукурузаны, 90 центнер картофельди, 13 центнер чаңгыс чылдыг сигенни алырын планнаан. Ол ышкаш 1140 тонна тараанны, 450 тонна картофельди, кукурузаның ногаан массазын 2400 тоннаны, 822 тонна чаңгыс чылдыг сигенни, 95 тонна ногаанны болгаш 277 тонна чайгаар үнген сигенни ажаап алыр сорулга хөндергейжилерниң мурнунда салдынган.

Часкы ажылдарга черниң бедик агротехниказын сагып турган, часкы сезонуну ядакталганы-биле картофель олуртулгазын майның 2-ги чартыында, кукурузаны майның сөөлгү хүннеринде чажып доозар.

Часкы чер аңдарылгазынга, 25, илиирдээшкинге 2, чаштырылгага 7, кукуруза чаштырылгазынга картофель олуртулгазынга 2, ниитизи-биле 36 тонна кывар-чаар материал негеттинер. Ынчангаш кывар-чаар материал камналгазын механизаторлар аразында социалистиг чарыштың бир негелдези кылдыр киргеми таварылга эвес.

Быжыг корум-чурумну, бедик агротехниканы сагып турган, механизаторлар илчирбеллиг тракторларга 950 эталон ганы, дугуйлуг тракторларга 960 эталон ганы чыл дургузунда кылырын хүлээнген. Айның, кварталдың, чылдың социалистиг чарыжының доктаамал тиилекчизиниң чурттап турар бажыңының даштында «Мында совхозтуң мурнакчы тракторизи (азы чолаачызы) чурттап турар» деп бижээш, азар, а оон тракторунга (азы машинаазынга) демир кызыл тукту быжыглаар.

Ногаа өстүрер талазы-биле совхозта бо часкы сезонда чамдык кеску ажылдар кылдынган. 150 дербелчин метр шөлдүг теплицаны тудуг бригадазы ыыска үеде кончуг шалыпкын тудуп доозган. Иштинде беш печкалыг теплица тудуунга ак сеткилдиг ажылдаанларны адап, оларга макталдыг өстерни чугаалаары артык эвес. Мидыгларга Э. Донгак, Ч. Куулар, С. Монгуш оларны адап болур.

Теплицада өзүп үнген капустаны шөлдерге олурдур үе келген. 20 кижиден тургустунган огород бригадазы картофельдиң болгаш могааның бедик дүжүдүн алыр дээш күжениишкиниг ажылдап турар.

Республикада эң-не аныяк «Хөндергей» совхозтуң ажыл-амыдыралында чамдык бергелер турза-даа, ону ажып эртип, Тыва АССР-ниң баштайгы Үндезин Хоойлузу, чаа Конституцияның чырыткылыг хереги-ни адаа-биле совхозтуң хөгжүлдези дээш дыыгыт хол-биле ажылдаары хөндергейжилерге улуг өөрүшкү.

А. ОНДАР,
агроном.

Чөөн-Хемчик район.

АЖЫЛ-ХЕРЕККЕ БОТТАНДЫРАР

«Тыва тудуг» трестиң эрткен 4 айларда ажылының түүнделериниң, Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң районнарынга чорун турганының үезинде СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң салган сорулгаларын күүседир талазы-биле сорулгаларының дугайында илеткелди «Тыва тудуг» трестиң чоокта болган актив хуралында трестиң эргелекчизи А. А. Бергардт кылган.

— СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев апрельдиң эгезинде Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң районнарынга чорун турганының үезинде СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлериниң күүседиринин турарын ханы анализтеп, капитал тудугну, үдетүрүү, транспортту, көдөө ажыл-агыйны болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларын улам ыдай хөгжүдериниң талазы-биле партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының мурнунга тодаргай сорулгаларны салган. Эш Л. И. Брежневтиң айтыышкыннары болгаш сүмелери СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга улуг ужур-дузалыг, коммунистерге, бүгү чоппга ажылдаарының тодаргай программазы болур. Ынчангаш эш Л. И. Брежневтиң Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң районнарынга чорааны — ол районнарның бүдүрүкчү күштерин комплекстиг хөгжүдер талазы-биле партиның XXV съездизиниң шиитпирлерин күүседиринге чугула болуушкын болган—деп, илеткелчи чугаалаан.

«Тыва тудуг» трестиң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары тудугның материалдыг базазын быжыглаар, чаа-чаа күчүлерни өйшаанда ажыглаага киирери-биле чамдык ажылдарны кылган. Үгле эрткен чылын бизин 19,6 миллион рубльдиг объектилерин ажыглаага киирген. Тудуг индустриалдыг күчүзү улгадын турар. Ынчаңгаш капитал тудугның байдалы эрткен чылдыынга деңнээрге экижээн.

Январь-апрель айларда эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге, тудуг-монтаж ажылдарының ниити хемчээли өзүлделиг болган. «Тыва даг-дүгү тудуг», «Кызыл үлетпүр тудуг» болган 42 дугаарлыг, 81 дугаарлыг тудуг эргелелдеринде, 20 дугаарлыг мехколоннада ол талазы-биле ажыл багай эвес.

Эрткен 4 айларда трест тудуг-монтаж ажылдарының ниити хемчээлин 81 хуу күүсеткен, азы 1568 мун рубльдиг ажылдары чедир кылдынмаан. Тудугның 8 организацияларының үгле ийизи—«Кызыл тудуг» болган «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелелдери плашныг онаалдаларын ажыр күүсеткен. Олардан А. Воронинниң, А. Нешатаевтың, И. Купцовтуң, Е. Бизяевтың, М. Сафоновның удурткан бригадалары болгаш оон-даа өскелер бүдүрүлгечи бедик көргүзүглерни чедип алган.

Боттарының күжү-биле кылыр ажылдарының планы 87 хуу күүсеттинген болгаш 6 тудуг организациялары планныг онаалдаларын күүсетпээнинден 1065 мун рубльдиг тудуг-монтаж ажылдары чедир кылдынмаан.

«План — партияның экономиктиг политикалын боттандырарының кол дулгуурү. План хүлээп алдынган болганда, ону күүседир херек»—деп, Иркутскиге болган чөвүлел хуралга эш Л. И. Брежневтиң чугаазы кол программа болур ужурлуг.

Январь-апрель айларда чурталга тудуунуң планы 138 хуу күүсеттинген.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң талазы-биле планны тудугның 9 организацияларының үгле үжү күүсеткен, а «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелели, 18 дугаарлыг мехколонна күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн кудулаткан. Оон кол чылдагааны—тудуг ажылын кошкак механизаттаанында, тудуг-техникаамы четпес ажыглаанында, ажылшагын четче ажыглаваан турарында. Чамдык тудуг эргелелдериниң удуртукчулары кадрлар айтырыынче кичээнгейин кошкадыр, оларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургуспаан турар.

Бо чылдың бирги кварталында чаа техниканы тудугга ажыглаарының планын тудугның 9 эргелелдериниң 5-и—«Кызыл тудуг», чер ажылдары кылыр, 48 болгаш 42 дугаарлыг, «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелдери күүсеткен. А «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелели (кол инженери А. Крапивин), 81 дугаарлыг тудуг эргелели (кол инженери М. Самдаңчап), 18 болгаш 20 дугаарлыг мехколонналар ол талазы-биле планнарын күүсеттпээн.

Трестиң тудугжу 60 бригадаларының үгле 8-и (азы 13,3 хуу) бригада аргазын-биле ажылдап турар. Ол бригадаларның кылганы тудуг-монтаж ажылдарының ниити хемчээли 22,1 хуу болган. «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелели 2 бригаданы, «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелели 4 бригаданы бот-орулга-чарылгаже шилчидер болган, үгле ийизин шилчиткен. Ол аргаже шилчээн 7 бригадалар тудуг материалдары-биле хандырылганың четпезинден кошкак ажылдап турар.

Чамдык тудуг эргелелдеринде, ылаңгыя «Кызыл үлетпүр тудуг» болган 81 дугаарлыг тудуг эргелелдеринде тудуг-монтаж ажылдарының шыпары нуду. Ынчаңгаш трест бирги кварталда тудугның бот-үнезин 0,5 хуу чиигедир турган, 9,71 хуу аартаткан. Тудугның 9 организацияларының 7-зи ажылдың бот-үнезин 386 мун рубльге аартаткан.

Ол ышкаш, ажылга шаптыктаар чамдык четпестериниң барын актив хуралынга «Востоксантехмонтажтың» мехколоннаа начальниги В. Туепок, 81 дугаарлыг тудуг эргелелинде бригадир Х. Нокулдай, «Кызыл тудуг» эргелелинде бригадир П. Конев, 48 дугаарлыг тудуг эргелелинде бригадир М. Аракчаа болгаш оон-даа өскелер демдеглээн болгаш ол четпестерни чайладырының хемчээн дарый алыры трестиң удуртукчуларындан негээн.

— Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң районнарынга чорун турганының үезинде эш Л. И. Брежнев капитал тудугның болгаш транспорттуң ажылында четпестерни тодаргай айыткан. Ол четпестер бистиң коллективте база бар. Ынчаңгаш ону дарый чайладыр болгаш онгу беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседиринге бистиң коллектив бүзүрелдиг—деп, Тыванын автокомбинатының директору К. Ванюков саналынга чугаалаан.

Трестиң партия-ажыл-агый активинин хуралында СЭКП обкомунуң тудуг кыдыгының эргелекчизи И. А. Остапец киржип, чүве чугаалаан.

Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң районнарынга чорун турганының үезинде эш Л. И. Брежневтиң айтыышкыннарын болгаш сүмелерин ажыл-херекке боттандырар талазы-биле доктаалды актив хуралындан хүлээп алган.

М. КАЛЧАН,
«Шынның» түскай корр.

ТЫВА АССР-НИҢ КОНСТИТУЦИЯЗЫНЫҢ ТӨЛЕВИЛЕЛИН ЧУГААЛАЖЫП ТУР БИС

А Ж Ы Л — А А С-К Е Ж И К

Хлуг Төрөэн чуртувустуң болгаш Россия Федерациявыстың Үндезин Хоойлуларын бир эн-сеткилдиг хүлээп алгаш, ажыл-херээвиске удуртулга болдура бергенивистен бээр ынды-ла үр болбады. Амгы хүннерде Тыва АССР-ниң Конституциязының төлевилелин бистиң республикавыстың бүгү ажылчы чоннары чугаалажып көрүп, оон үүл бүрүзүн сагыш-сеткилинин ханызындан деткип турары дыка-ла өөрүнчүг-дүр.

Мен бо чылын 60 харладым. Ынчангаш республиканың улуг назылыг кижилериниң бирээзи-дир мен. Кылын чоруур ажыл-ижим-даа болгаш — хойжу кижи мен. Ол хиремде-ле бо чылын менээ улуг аас-кежик, бедик харысалга база таварышты. Тыва АССР-ниң Конституциязының төлевилелин ажылдап кылыр комиссияның составынга киргеш, Совет Тыванын бирги Үндезин Хоойлузун ажылдап кылырына болгаш Конституция комиссиязының хуралынга чугаалажып көрүнге киржип, санал-ойлымны-даа киирдим. Бистиң амыдыралывыс хоойлузу болур ол чугула документинин туртуспуларына безин бөдүүн ажыл-ишчилер мынчаар киржип чоруур-дур бис. Бистиң чуртувуста күш-ажыл кижизинин роль, ат-алдары ол хире бедик-тир.

Тыва АССР-ниң Конституциязының төлевилелинин 34 үүлүнде «Тыва АССР-ниң хамаатылары ажылдаар эргелиг..» деп магадылап турар. А төлевилелдиң 54 үүлүнде «Бодунуң шилип алганы ниитилелге ажыктыг ажыл-чорудулгазының талазы-биле ак сеткилдиг ажылдаары, күш-ажылдың сагылга-чурумун сагыыры — Тыва АССР-ниң күш-ажыл кылып шыдаар хамааты бүрүзүнүң хүлээлгези болгаш алдарының херээ» деп айыткаш, биске хүлээндирип турар. Бо болза бистиң чуртувуста хамаатыларның эргелери биле хүлээлгелери тудуш холбаалыг кажан-даа чардынмас дээрзин көргүзүп турар.

Мен ам чээрби чыл ажыг хойжулап келдим. Хой ажылы — мээн шилип алган мергежилим, ажылым. Ынчаарга ол ажылымга ак сеткилдиг болуп, эки хойжу болурум — мээн хамаатыларым хүлээлгем болгаш күзел-чүткүлүм-дүр. Бир эвес багай ажылдаан болза, хойжу болур эргени эдилээр аргам кайда боор. Харын эки ажылдаан дээш, күрүнемниң, чонумнуң хүндүткелин, макталын эдилеп, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады болуп чорумен.

Бодунуң бүгү-ле байдалдарынга таарыжыр ажылды, мергежилди шилип алыр арганы бистиң Конституциявыс хамаатты бүрүзүнге берип турар-дыр. Ынчангаш ол эргени ажыглавышаан база ажылдаар хүлээлгелерни болгаш харыысалгаларны оон-биле шын дүүштүрүп көрүп турган, хой ажылынче келирлерни аныяктар силерге сүмелекээн мен. Күш-ажылчы өрүүнарны шын шилип алзынарза — ажылдаары дээрге аас-кежик-дир дээрзин дораан биле бээр силер.

Бистиң аравыста ажылдаан ойталаар, өскенин күжүн ажыглап, мангысталчак бүүбиле амыдыраксаар ийи-чаргыс улуг-даа, аныяк-даа кижилер ам-даа бар. Оларга хамаарыштыр Тыва АССР-ниң Конституциязының төлевилелинин 54 үүлүнде «...Ниитилелге ажыктыг күш-ажылдан ойталаары социалистиг ниитилелдиң принциптеринге таарышпас» дээнин улуртулга болдургаш, совет органнар боттуг хемчегларни алыр болза эки деп бодаар мен.

М. ЧОЛА,
Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, «Чыраа-Бажы» совхозтуң хойжузу.

Тываның Конституциязының төлевилелин бистиң республиканың ажыл-агыйларында, организацияларында, будурүгелерде таныжары бо хүннерде улам калбарган.

Тываның сураглыг тудугжузу Оюн Каваевич Калдаңның өг-бүлезин бо чурукта көргүскен. Оларның өглү Григорий Оюнович — адазын салгаан тудугжу. Тыва АССР-ниң Конституциязының төлевилелин бо өг-бүлениң сеткил-сагыжын хайныктырган. Григорий Оюнович ол чугула документ-биле таныштырып турда, бо чурукту тырттырган.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

КИЖИНИ КҮШ-АЖЫЛ КААСТААР

«Бодунуң шилип алганы ниитилелге ажыктыг ажыл-чорудулганың талазы-биле ак сеткилдиг ажылдаары, күш-ажылдың сагылга-чурумун сагыыры — Тыва АССР-ниң күш-ажыл кылып шыдаар хамааты бүрүзүнүң хүлээлгези болгаш алдарының херээ. Ниитилелге ажыктыг күш-ажылдан ойталаары социалистиг ниитилелдиң принциптеринге таарышпас» деп, Тыва АССР-ниң чаа Конституциязының төлевилелинин 54 үүлүнде бижээн.

Эргелерни болгаш хосталгаларны боттандырары хамааты кижинин бодунуң хүлээлгелерин күүседириннен ангылаттынмас деп, Конституция төлевилелинде айытканы кончуг шын-дыр. Бистиң Тыва АССР-ниң баштайгы Конституциязының (Үндезин Хоойлузунун) төлевилели-биле улуг сонуургалдыг таныжып турар. Хоорайның будурүлге черлеринде аңаа тураскаатты-нган хой кижилиг митингилер үргүлчүлеп турар.

«Тыва суг тудуг» трестиң автобаазазының Кызыл булунунга чолаачылар, септекчилер, инженер-техникиг ажылдакчылар болгаш албан-хакчылар чыглып келген.

Автобаазаның кол инженери И. Я. Деревягин митингини ажыкташ, Тыва АССР-ниң чаа Конституциязының төлевилелинин дугайында чүве чугаалаан. Ол Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Совет эрге-чагырганын чылдарында чедип алган улуг чедиишкиннериниң дугайында, республикада транспорттун калбак хөгжүлдезинин дугайында боттуг чижектерни көргүзүп чугаалаан.

Тыва АССР-ниң Конституциязының төлевилелинин 1-ги үүлүнде: «Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республика болза ажылчыннарның, тараачыннарның болгаш интеллигенцияның, республиканың бүгү националдарының ажылчы чоннарының күзел-соруун база эрге-ажыктарын илергейлеп турар бүгү улустуң социалистиг күрүнезидир» — деп, төлевилелде айытканын ол онзалап демдеглээн.

И. Я. Деревягин Тыва республиканың баштайгы Конституциязының төлевилелин бүгү улустуң чугаалажып эгелээнинге холбаштыр автобаазада күш-ажылчы көдүрүлүшкүнү демдеглеп, мурнакчыларның чаа-чаа бедик хүлээлгелерни алгаш, ажылдап турарын дыннаткан.

Индирде — чолаачылар бригадазының удуртукчузу К. Х. Бады-оол. Ол мынча дээн:

— Бистиң республиканың баштайгы Конституциязының төлевилелинде демократияны улам-на калбартын турарынга сеткилим өөрүп, үүлдүгүвүп турар мен. Бистиң хой национал-дыг улуг чуртувустуң бүгүде хамаатылары-биле бир доменей, тывалар ажылдаар, өөренир болгаш дыштаныр эргелерни долузу-биле алдилеп турар болгай бис. Шаанда шагда карангы-бүдүүлүк, үжүк-бижик, эрге-шолаа чок тыва улус амгы үеде тускай автономнуг күрүнелиг, тускай Конституциялыг апарганы — тоогуде канчаар-даа аажок улуг болуушкын-дур. Ол дээрге, Коммунистиг партияның, Совет чазактың леминчи национал политиказының амыдырал херек кырында боттанышкынының чайыннанчак херечизи-дир. Бүгү автобаазаның ажыл-ишчилери-биле кады бистиң бригаданың чолаачылары аас-кежиктиг амгы үе болгаш оон-даа артык чырыткылыг келир үе дээш Коммунистиг партияга, СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневке ханызы-биле өөрүп четтирип турар бис. Аңаа бистер мөөн-даа соңгаар кызымаккай, үре-түнелдиг күш-ажылывыс-биле харыылаар үжүрлүг бис. Мен бодум болгаш эш-өөрүм-даа Тыва АССР-ниң баштайгы Конституциязының төлевилелин бүрүнү-биле үүлдүгүнүп, деткип тур бис.

Аныяк чолаачы А. А. Хворов сөз алгаш, Конституцияның төлевилелинде аныяктарның эрге-ажыктарын калбадбиле хөөйлужудуп, оларга өөренир, бодунуң арга-мергежилин, күзел-соруун бүгаар профессия шилип алыр болгаш ажылдаар эргени берип турарынга өөрүшкүзүн илереткен.

В. СКОПИН.

Улуг көдүрлүүшкүн-биле

Республика найысылалының күш-ажылчы коллективтери Тыва АССР-ниң баштайгы Конституциязының (Үндезин Хоойлузунун) төлевилели-биле улуг сонуургалдыг таныжып турар. Хоорайның будурүлге черлеринде аңаа тураскаатты-нган хой кижилиг митингилер үргүлчүлеп турар.

«Тыва суг тудуг» трестиң автобаазазының Кызыл булунунга чолаачылар, септекчилер, инженер-техникиг ажылдакчылар болгаш албан-хакчылар чыглып келген.

Автобаазаның кол инженери И. Я. Деревягин митингини ажыкташ, Тыва АССР-ниң чаа Конституциязының төлевилелинин дугайында чүве чугаалаан. Ол Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Совет эрге-чагырганын чылдарында чедип алган улуг чедиишкиннериниң дугайында, республикада транспорттун калбак хөгжүлдезинин дугайында боттуг чижектерни көргүзүп чугаалаан.

Тыва АССР-ниң Конституциязының төлевилелинин 1-ги үүлүнде: «Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республика болза ажылчыннарның, тараачыннарның болгаш интеллигенцияның, республиканың бүгү националдарының ажылчы чоннарының күзел-соруун база эрге-ажыктарын илергейлеп турар бүгү улустуң социалистиг күрүнезидир» — деп, төлевилелде айытканын ол онзалап демдеглээн.

И. Я. Деревягин Тыва республиканың баштайгы Конституциязының төлевилелин бүгү улустуң чугаалажып эгелээнинге холбаштыр автобаазада күш-ажылчы көдүрүлүшкүнү демдеглеп, мурнакчыларның чаа-чаа бедик хүлээлгелерни алгаш, ажылдап турарын дыннаткан.

Индирде — чолаачылар бригадазының удуртукчузу К. Х. Бады-оол. Ол мынча дээн:

— Бистиң республиканың баштайгы Конституциязының төлевилелинде демократияны улам-на калбартын турарынга сеткилим өөрүп, үүлдүгүвүп турар мен. Бистиң хой национал-дыг улуг чуртувустуң бүгүде хамаатылары-биле бир доменей, тывалар ажылдаар, өөренир болгаш дыштаныр эргелерни долузу-биле алдилеп турар болгай бис. Шаанда шагда карангы-бүдүүлүк, үжүк-бижик, эрге-шолаа чок тыва улус амгы үеде тускай автономнуг күрүнелиг, тускай Конституциялыг апарганы — тоогуде канчаар-даа аажок улуг болуушкын-дур. Ол дээрге, Коммунистиг партияның, Совет чазактың леминчи национал политиказының амыдырал херек кырында боттанышкынының чайыннанчак херечизи-дир. Бүгү автобаазаның ажыл-ишчилери-биле кады бистиң бригаданың чолаачылары аас-кежиктиг амгы үе болгаш оон-даа артык чырыткылыг келир үе дээш Коммунистиг партияга, СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневке ханызы-биле өөрүп четтирип турар бис. Аңаа бистер мөөн-даа соңгаар кызымаккай, үре-түнелдиг күш-ажылывыс-биле харыылаар үжүрлүг бис. Мен бодум болгаш эш-өөрүм-даа Тыва АССР-ниң баштайгы Конституциязының төлевилелин бүрүнү-биле үүлдүгүнүп, деткип тур бис.

Аныяк чолаачы А. А. Хворов сөз алгаш, Конституцияның төлевилелинде аныяктарның эрге-ажыктарын калбадбиле хөөйлужудуп, оларга өөренир, бодунуң арга-мергежилин, күзел-соруун бүгаар профессия шилип алыр болгаш ажылдаар эргени берип турарынга өөрүшкүзүн илереткен.

В. СКОПИН.

ПОЛИТИКТИГ ӨӨРЕДИЛГЕНИҢ ЧУГУЛА ҮЕ-ЧАДАЗЫ

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге системазында өөредилге чылы дооступ турар. Түңнел кичээлдер эгелээн, кылган ажылдарның түңнелин сайгарып, амгы соруулгаларны тодаргайлап турар. Бо ажылдың харыысалгазы бөгүн улам-на бедик турар, чүге дээрге бистиң партиявыстың болгаш совет улустуң амыдыралында шылгарацгай болуушкуннар — Улуг Октябрьның 60 чылы-биле, ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алганы-биле бо өөредилге чылының холбашканы опу чугула үүлдерлиг болдуруп турар.

Кичээлдерниң утка-шынары идея талазы-биле улам ханы болдунуп, партияның XXV съездизиниң, СЭКП ТК-ның декабрь (1977 ч.) Пленумунуң ниитилерлери күүседир, коммунистиг тургузуушкунуң соруулгаларын боттандырар дээш демисел-биле сыгыт харыысалыг болган. Политиктиг өөредилге совет кижилерни ниитилелдиг өндүр соруулгаларынче медерелдиг чүткүлге, идея талазы-биле бүзүрелдиг чорукка, күш-ажылга өзулуг чогаадыкчы хамаарылгалыг болуруңга кижизидериве, бүгү-ле идеологтуг ажылды сайзырацгайжыдарынга ужур-дужалыг болуп турар.

Түңнел кичээлдер партиниң XXV съездизиниң байлак идеяларын, ССРЭ-ниң чаа Конституциязының ужур-утказын, сайзырацгай социализмниң теориязының болгаш практиказының айтырыгларының талазы-биле Л. И. Брежневтиң ажылдарын улам ханызы-биле шиңгээдип алырынга дыңнакчыларга дуза болур ужурлуг. Бүгү дыңнакчылар сайзырацгай социализмниң онзагай талаларын, оон политиктиг болгаш экономиктиг системазының, бүгү улустуң Совет күрүнезиниң кол-кол тодарадыкчы үүлдерин, Коммунистиг партияның удуртукчу ролюн ханызы-биле билген турар ужурлуг. Социалистиг демократияның бүгү тала-биле калбарышкыны бистиң ниитилелдиң хөгжүлдезиниң дурум өзугаар болдуунар үүлү болур дээрзин амыдыралдан алган тодаргай материалдар-биле көргүзери чугула. Күрүнени эргелеп-башкарарынга, хөй-ниити организацияларның ажылынга, күш-ажылчы коллективтиң амыдыралынга ажылчы чоннарның киржилгези улам калбак болгаш идейкейлиг болган тудум-на, хамааты бүрүзү чаа Конституцияда айыткан эргелерни болгаш хосталгаларны улам долузу-биле ажыглаан, бодунуң хүлээлгелерин улам ак сеткилдиг-биле күүсеткен тудумна, ол үүл долу үндезиннинби-биле илдеттинер.

Бистиң хой национал-дыг күрүневистиң, СЭКП-ниң леминчи национал политиказының ангы талазы-биле интернационалчы утка-шынарын тайылбырлаары, чурттуң бүгү нацияларының болгаш биче улустарының хөгжүн чечектелиишкинин, чоокшулаашкынын, улам-на өзүп турар ниитилешкээн, оларның идей-политиктиг, социал-экономиктиг болгаш күрүне-эрге-хөөйлу чаңгыс аай чоруунуң кинчаар-даа аажок улуг тургузукчу күжүн көргүзери коңчуг чугула.

Боттуг социализмниң дуржулгазын хоптан-нүүдүүрлери, империализмниң «кижиниң эргелери» деп чугаа-биле чаңдыгаан идеологтуг хорааашкынларын сойгаларынче улуг кичээнгейни салыр апаар.

Өөредилгени доозар үе-чадада, түңнел кичээлдерни эрттирин база аңаа белеткеннин турар үеде, кол черни экономика болгаш социал хөгжүлдениң айтырыгларын партияның болгаш чоннуң Улуг Октябрь соонда 60 чылдарда болгаш соолгу он чылда тургузукчу ажыл-чорудулгазының түңнелдерни, коммунизм тургузуушкунуңуң стратегиязының болгаш тактиказының кол-кол чугула айтырыгларын үүлүүр ужурлуг. Будурүлгениң ажыктының болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш партияның болгаш чоннуң демиселинче СЭКП ТК-ның декабрь (1977 ч.) Пленумунга, ук Пленумга эш Л. И. Брежневтиң чугаазында, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинин, ВЦСПС-тың болгаш ВЛКСМ ТК-ның Чагаазында айытты-нган тодаргай соруулгадарже дыңнакчыларның кичээнгейин мөөнүүр херек.

Түңнел кичээлдерге пропагандистер болгаш дыңнакчылар эш Л. И. Брежневтиң ССРЭ Конституциязының дугайында, «Улуг Октябрь болгаш кижи төрелгетениң дешилгези» деп плетке-лдеринде үүлдерни болгаш түңнелдерни база катан өөренирлер. Ол чорук СЭКП-ниң тоогу дуржулгазын улам ханы цицгээдип алырынга дузалаар, социалистиг революцияның чайлаш чок дурум өзугаар болгаш, бистиң Төрөэн чуртувустуң хөгжүлдезиниң кол-кол үе-чадаларын болгаш түңнелдерни тодарадып көөр, богүнгү ажыл-херектерниң совет улустуң маадырлыг төөгүзү-биле, оон коммунизмниң идеалдарының тиилелгези дээш демисели-биле холбаалыын көргүзер арганы бээр.

Коммунистерниң, комсомолчуларының, бүгү совет кижилериң идейлиг кижизидилгезинге эш Л. И. Брежневтиң «Бичии чер», «Катан тургузуушкун» деп номун өөренири чугула ужур-дужалыг. Ында совет улустуң патриотизмниң болгаш угаан-бодал талазы-биле күштүүнүң үндезиннерин, ук үндезиннер социалистиг тургузугда, Коммунистиг партияның удуртулгазында дээрзин көргүскен. Л. И. Брежневтиң дуржулгазы болгаш айтыышкыннары идеологтуг болгаш партияның өске бүгү кадрларын кижизидилгениң болгаш бүгү партийжи ажыл-чорудулганың дээштиг хевирлерин чедип алырынга, ажылдың стилин сайзырацгайжыдарынга, кижилер-биле ажыл-херекти ыяк билип, тодаргай байдалдарны өөренип көрүп турган, чогаадыкчы өзу-биле ажылдаарынга, бүзүрелди, хүндүткелди болгаш негелдиг чорукту ажылга бадыткан тургузарынга өөредип турар.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин, онгу беш чылдың онзалгаларын күүседир талазы-биле бүгү ажылды улам ыңай сайзырацгайжыдарынга эш Л. И. Брежневтиң Сибирьге болгаш Ыракка Чөөн чүүге чоруп турган үеэзинде чугаалары, оон сүмелери болгаш айтыышкыннары канчаар-даа аажок улуг ужур-дужалыг.

Бар курлавырларны долу болгаш чөп ажыглаарының, эртем-биле практиканы холбаштырарының, ажыл-агыйның участок бүрүзүнге бедик организастыг чорукту, сагылга-чурумну хандырарының, 1978 чылдың, онгу беш чылдың планнарын долдур болгаш ажыр күүседири дээш социалистиг чарыштыг сайзырацгайжыдарының айтырыгларынче улуг кичээнгейни угландырар ужурлуг.

Бистиң ленинчи партиявысты — большевиктер партиязын үндезилеп тургускан РСДРП-ниң II съездизиниң болганындан бээр 75 чыл оюнуң будүүзүнде өөредилге чылы дооступ турар. Аңаа холбаштыр түңнел беседалажышкынларның, рефраттарның болгаш теоретиктиг конференцияларның темаларын партия организациялары тайылбыр тургузар айаар.

Пагандистерниң соруулгалары, кичээлдер үеэзинде санал-ойлдарның коллективтиг солчуушкунуңуң соруулгазы болза, коллективтерниң тодаргай ажыл-херектери-биле, будүүлгениң курлавырларын дилеп тыварыг-биле холбаштырып турган, партияның ниити айтыышкыннарын хаңзыг-биле медереп билип алырынга дыңнакчыларга дузалаары болур.

Эрткен чылдарның үлегери-биле, өөредилге чылында чыыгган дуржулганы болгаш кол-кол чугула үүлдерни, түңнелдерни күш-ажылчы коллективтерге, коммунистер хуралдарынга, партия бюроларының болгаш комитетте-рниң хуралдарынга бүгү тала-биле сайгарар апаар. Оларның кичээнгейинин төөнүге «СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерине дүүштүр партийжи өөредилгениң соруулгаларының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалының, политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң идей-политиктиг деңнелин болгаш ажыктыын бедидеринче угланган хемчегларниң күүседезиниң айтырыглары турар ужурлуг. Кижилериң идей-политиктиг, күш-ажылчы болгаш ажылчан кижизидилгезинге, СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин күүседир дээш демиселге оларның идеяларын көдүрериге өөредилгениң кайы хире дузалыг болганын, идеология кадрларын белеткээриге кандыг рольдуг болганын, партия хүрээлениниң дайынчы арга-шинээзин күштелдиреринге кандыг салдарлыг болганын тодаргай өөренип көөр ужурлуг.

Пропагандистериң болгаш дыңнакчыларның шүгүмчүлелдиг бодалдарын болгаш санал-ойлдарын кичээнгейге ап, политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгени организастаанында четпестериниң чылдагаанларын өөрепип көөр болгаш оны сайзырацгайжыдарының хемчегларын ап чорудар ужурлуг.

Оон-биле чергелештир дараазында өөредилге чылынга белеткелди эгелээр апаар. Дыңнакчыларның күүселарын, сонуургалдарын барымдаалап турган, оларның келир үеде-ги өөредилгезинин программаларын тодарадыр, болгумнерге, политшколаларга, семинарларга, марксизм-ленинизм университеттеринге болгаш коммунистерниң, комсомолчуларның, ажылчы чоннарының калбак массаларының политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгезинин өске-даа хевирлеринге өөренир кижилерни четчелээр херек.

Келир өөредилге чылы марксизм-ленинизмниң үндезин үүлдерин, СЭКП-ниң XXV съездизиниң болгаш өске-даа партийжи документилериниң шиитпирлерин эш Л. И. Брежневтиң ажылдарын ам-даа ханы өөренирин чылы болур. ССРЭ Конституциязын өөренири улам массалыг апаар.

Марксизм-ленинизмни, СЭКП-ниң политиказын ханы өөренири, коммунистиг медерелдиг чорукка, коммунизмни тургузарынга белеп чорукту, тура-соруктуг болгаш балигдерлиг болур чорукту кижизидери — бистиң социалистиг Төрөэн чуртувустуң күүү-шыдалын болгаш чечектелиишкинин быжыглаарының үндезини-дир.

Хандырылганар

кандыгыл?

Мактадыг

Чаа-Суурнуң хөлүшкак барааннар магазини мурнакчы ажылдыг коллективтерниң бирээзи. Садыгжылар Бюрбю, Сосарбаа Сереннер ам наш чыл улаштыр ол магазинде садыгжылаг., ону эргелекчилеп келгеннер. Ук садыгжыларның магазини бо сөөлгү наш чылдар улаштыр районнуң эки ажылдыг магазиннериниң санынга кирип келген болгаш онгу беш чылдың эгезинден бээр будурүлгечи бедик көргүзүглерлиг ажылдап келген. Эрткен юбилейлиг чылда магазинниң садыгжылары база эки көргүзүглерлиг ажылдааш, боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткен.

Магазинге кирип келирге, оон иштиниң арыг-силии, барааннары көрүштүг кылдыр делгеп салганы кижиниң кичээнгейин чангаар-ла хаара туда бээр. Бо бүгү мында кандыг кижилер ажылдап турарын дорт-ла херечилеп турар. Надзэниң чонунуң садыг хандырылгазын эжижидер, барааннарны четчелеп, садыглаашкынының культуразын бедидер сорулгазын садыгжылар ак сеткилдиг күүседип турарлар. Ынчангаш магазинде барааннарның ассортиментизи элбек. Суурнуң чурттакчы чонунуң бараанга негелде хереглелин өй-шаанда хандырарынче мында чугула кичээнгейни угландырып турар. Садыгжылар садып алынчылардан чагыг хүлээп алыр тускай доптержигештир. Чагыг бүрүзүн ында демдеглеп каан. Район төвүнден барааннап чоруптарда, бо удаада кандыг барааннарны севрүп эжиэрин тодарадып алыр. Садып алынчыларның чагыгларын олар мындыг янзылыг күүседип турарлар. Бюрбю, Сосарбаа Сереннер садыг шугумунда хөй чылларда ажылдап турарлар. Мергежилиниң талазы-биле оларның арга-дуржулгазы байлак болгаш дыка хөй аныяк садыгжыларга ажылының дуржулгазын олар күзелдии-биле дамчыдып келгеннер. Сереннер бо хүннерде база бир аныяк садыгжының дагдынычылары болуп ажылдап турарлар.

Ажылынга ак сеткилдиг, кызымак садыгжыларны суурнуң чурттакчылары хүндүлээр. Чаңгыс суурда кады ажылдап, чурттап турар эш-өөрүм-даа садыгжыларга изиг бүзүрелди илередип, оларның кайызын-даа депутаттар кылдыр соңгаан. Сосарбаа Серен — район Совединиң депутады, Бюрбю Серенни Чаа-Суур кедзэ Совединиң депутадынга эрткен чыышта соңгаан. Садыгжылар чоннуң өл улуг бүзүрелин база кызымак ажылы-биле шынзыдып турарлар.

Магазинниң садыгжыларының бо чылгы сорулгаларын оларның социалистиг хүлээлгелеринде тодаргай айыткан. Садыгжылар бо хүннерде оларның күүселдези дээш кызымак ажылдап турарлар.

Т. МАЙЫНДЫ.

«Шыннын» материалдарының изи-биле

ХЕМЧЕГ АЛГАН

Бо чылдың апрель 5-те Мергеледгее бижээн «Хандырылга кажан эжижирил» деп эгелиг үүл парлаттынган. Эрзин районнуң төвүнде садыгларда чамдык барааннарның чогун, садыгжыларның садып алыкчыларга кичээнгей чогунуң дугайында шүгүмүүлээн.

Райпо баштаар черинин даргазы А. Ширинниң ук үүлге хамаарыштыр редакцияга бижээни:

Райпо баштаар черинин хуралынга солунда парлаан үүлүү чугаалашкан. Шүгүмүүлеткен садыгларның эргелекчилерин болгаш садыгжыларын садып алыкчыларга кичээнгей чогу, бар барааннарны көрүштүг кылдыр делгеп, онаашкан ажылынга харыысалга чогу дээш ынынгыы сагындырган.

Райпо баштаар черинин чамдык чок болуп турар барааннарны четчелеп, барааннын ассортиментизин байдар хемчегларын алырын райпонун садыг кылдызының эргелекчизи Р. Д. Болаага дааскан.

АЖЫЛЧЫННЫҢ ҮЛҮҮ

Виктор Тагба биче чажыңдан-на тудугжу болурун күзеп чораан. Ол күзелин кымдаңдаа чажырбайн, харын школага диспуттарга безин чугаалап турган. Эш-өөрү, башкылары оны деткип, аңаа чагыг-сүмелерни-даа бергилээн.

Виктор Кызыл хоорайның дээрже бедээн тудугларының чаны-биле сагыш шөлээн базып эртип шыдавас турган. Ол ыяап-ла доктаай дүжер, сонуургаар, магадаар. Оолдуң күштүг күзелиниң тевин ындыг.

Кижинин күзели чамдыкта амыдыралдың агымы-биле аайлашпайн баргылаар. Тагбаның школа доскан дораан-на тудугжулап эгелээр күзели бүтпээн. Оон шериг албан хүлээлгезин эрттирер өйү чедип келген. Оонээн келгеш, демей-ле тудугжулаар деп шиитпирлээн.

Элээн каш хонук чораан, поезд бир-ле хоорайга кээп доктааган. Викторну өөрү-биле автобуска олурткаш, элээн үр халыткан. Шериг кезээнге эккелген. Ол-ла дораан чүнарбажыңнаш, солдат кадыкты бир дугаарында четтиргеннер.

Тагбаның шериг эрттирер чери — тудуг кезээ дишкен. Ынчалза-даа таваан салган, орту четкен, доостур чыгаан чаңгыс-даа бажын өл көрбээн. Эллепсингени аажок. Чүгле казармадан ырак эвес черде элээн улуг хемчээлдиг, хаваа дег улуг соңгаларлыг бажың бар, ында солдаттар үнүп-кирип турар болган.

Карантин эрттиргей соонда кылыр ажылдын уг-шин ам-на тодараттынган. Ол—бетонщиктерден тургустунган кезек болган. Шериг объектилер тударынга херек материалдар, кылыглар белеткээр черге албан эрттирер үлүгге ол онаашкан.

* * *

«Тудуг кезектери» комбинаттын хептээр цехинин начальниги Виктор Тагбаның ажылга сонуургалдының чагаалаан. Эртен-даа, кежээ-даа Викторну көөрге цехте турар болган.

— Сен мында хонуп-дүжүп турар кижи боор сен бе?—деп, начальник бир катап баштактанган.

— Чок, дарга, черле ажыл шагы эгелээр бетинде келир кижи мен. Чаңдык хөлгерже арматура сыммас-даа апаар чүве-дир ийин. Чогум бригада ажылдай бергенде ол дыка шаптыктыг, эрте келгеш оларны хынап, улуг болза хемчээлиге өйлей үзе шаап турар кижи мен—деп ооп харылаан.

Виктор Тагба дөртү разрядтың бетонщиги болуп, 1971 чылда «Тудуг кезектеринге» ажылдап киргеш Совет Армиянын хүрээлениге шериг албанын эрттирип турда чедип алган мергежили-даа ол. Тудугжу болур күзел бүткен. Тагба ынчаар санап турар. Ол өөн. Хөй каът бажыңнарны боду тутпаза-даа, аңаа ажыглаар чугула кылыглар—бажың таваан, чага бөрттерин, чаданы, иштики ханаларны ол шеригге-даа, халажып келгешдаа кылып турары бо. Чүгле ак сеткилдиг ажылдаар херек. Тагба ынчаар шиитпирлээн-даа. Тагба ынчаар ажылдап эгелээн-даа.

Ол «Тудуг кезектери» комбинатка дорт чыл ажылдаан. Ол аразында бригадир апарган, харыысалга улам бедээн. Бригаданың план күүседдезин чедип алырдан аңгыда, ажылдан үнер-кирер чорукту болгурбас, чылдагаан чок черге чаңгыс-даа кижи ажыл шагы үспезин дээш ажылдаар апаар. Тагба ол бүгүнү бодунун кызымаа-биле, күш-ажылгыры-биле, улустуң организастап билири-биле чедип алган.

«Росводпром» каттыжышкынның демир-бетон кылыглар заводу. Бо бүдүрүлге чаа ажыттынгаш, хоорайның үлетпүр бүдүрүлге черлериндеи дуржулгалыг ажылчыннарны чалаан. Сорукхур комсомолчулар эки тура-биле ынаар барын, чаа бүдүрүлгеге боттарының үлүүн кириштирери-биле аңаа барган. Оларның аразында Виктор Тагба база кирген. Ынчан 1975 чыл турган.

Беш чылдың кижилери

Чаа цех. Элээн хөй чыл дургузунда долу күш-биле ажылдап каапкан, хептээр херекселдери, өске-даа түүлдери четчир черге турган кижи маңаа келирге эвес, хос чүве-биле дөмей. Бетон кудар хеп эвээш, оларның үзү кургавзан, эвриилдери дынзыттынмаан болгулаар. Оон ангыда ону көдүрер краннар база эвээш, кургадыр камералар чедишпес, бүс келбес... Ол бүгү четчестерниң уржуундан кылыглар кургавайн баар, ону чаваан, бригада ажыл чок олурар ужурга таварышкылаар. Чамдык өрлер турган:

— Мынчаар ажылдаар болза, саңаар чүве кайын тыптыр. Эрте дээре моон үнгени эки эвеспе.

— Мында үзүк-сөкчаал чок ажыл, моон акша силерни маңаа чыгпазын билир турган, бээр келген болгай силер, эштер. Түр үеним берзеин көргеш, кудурук мунуптарга таарыжыр бе, эгенчиг эвеспе?—деп, Тагба чугаалааргa, өөрүнүн хөй кезии ону деткээн.

Бергелерден деспес, сорукхур ажылчыннарның ачызында ук завод үр-даа болбаанда планныг онаалдазын чедишкиннинг күүседип, хоорайның мурнакчы бүдүрүлгелериниң санынга кирген. Аңаа В. Тагбаның, оон бригадазының кирген үлүү улуг.

«Росводпромнуң» демир-бетон кылыглар заводунга ажылдап эгелээш, В. Тагба дораан алды кижилиг бригаданы удурту берген. Ийи-чаңгыс харыысалга чок ажылчыннар чылдагаан чок черге ажыл шагы үзүптер таварылгалар мурнунда тургулаан. Ону ханчап чайладырыл? Кижини бригада кежигүнүнден үндүрүптери белен херек, а ону кандыг аргабиле эде кижизидип алырыл? Тагба ол айтырыгга харыыны дыка үр дилээн.

Бир-ле катап, шалын үнген соонда, бригада кежигүнү Николай Н. ажылга ийи хүн келбээн. Дараазында ажылдаа келирге, Тагба ону кый деп алган:

— Ийи хонуктуң планы күүсеттинмеди, ону ханчаарыл, саналың чүл, Коля?—деп айтырган.

— Ай төнчүзүнге чедир ырак-тыр, чедириплеткей бис.

— Берге боор, эш, планны ажыр күүседир арга барда ону чүгле дөңгүн-ле чедиреривиске арай ыядынчыг-дыр. А аванс соонда сен база ийи хонук келбезинде, шуут күүсеттинмейн баар эвеспе.

— Ол чүү деп турарын ол, бригадир, план күүседези чаңгыс менден хамааржыр чүве бе?

— Кымдан деп ынчаш? Бригада кежигүнү кижи бүрүзүнге онааштыр планны алган болгай бис, бир кижи чаңгыс шак-даа озалдаарга, ол чирлип чыдар деп бил. Мынчаар ажылдаар болзувусса, цехтин эн кудуруун ээлээр, шаннал акшаның барааның безин көрбес-тир бис ийин.

Бригадир ажынып-хорадап, үндүрер-кириверинге чеспейн, ижин-карз чок чугаалажып, сүмележип олурар боорга Николай боданы берген. Бодал чок кылган прогулдуңуң ужун бригаданы, бригадирни эпчок чүвеге таварыштырарын ол билинген.

— Моон соңгаар ажыл шагы үспес мен, сөзүм бо. Бистиң бригадавыс таанда өскелерден дудай берген эвес, мурнакчылар апаар бис, моор сен—деп, ажылчын шиитпирлиг чугаалаан.

Ол сөстер шынан-ла бадыткаттынган. Ындыг аңзылыг хөй ажылдын түннелинде В. Тагбаның бригадазында прогулдаар чорук читкен болгаш ай, квартал планын доктаамал ажыр күүседип келген. Оон уламындан ол үени мурнай берген.

В. Тагбаның бригадазы өнгү беш чылдың үшкү чылының планныг даалгазын октябрьның 7-де, ССРЭ Конституциязын хүлээп алгандан бээр бир чыл өөнда, күүседир деп бедиткен социалистиг хүдээлгени алган. Оон чаржып турар эки —Николай Боариновтуң удурткан коллективи база ындыг хүлээлгени алган. Боларның күш-ажылчы базымнары ниити бүдүрүлгениң чедишкиннерин долдуруп турар.

Виктор Тагбаның ажылынга бердингенин, оон мөзүлүг чоруун барымдаалаан, ук заводтуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары аңаа улуг бүзүрел көргүзүп, эрткен чылдың июньда ону Кызыл хоорай Соведениң депутадынга соңгаан. Ол хөй-ниитичи хүдээлгезин аныяк бригадир база ак сеткилдиг күүседип турар.

Ийи ай мурнунда ук бүдүрүлгениң коммунистери СЭКПнин хүрээлениге төлептиг кижилерни хүлээп алгылаан. Оларның бирээзи — Виктор Андреевич Тагба. Ажылчынның кызымак күш-ажылынын өзүлдезинин база бир үнелели ол-дур.

Д. ЧЫДЫМ.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

СОФИЯ. Болгар найысылалдың ажылчы чоннар төлөлекчилериниң «Универсиада» деп залга эрттирген байырлыг хуралы-биле Москваның Софияда хүннери эгелээн.

Хуралга чыылганнар «Монге найырал!», «СЭКП—БКП!» деп өөрөөлдерни салып турган. БКП ТК-ның бирги секретары, БУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Т. Живков, республиканың өске-даа күрүне, партия ажылдакчылары президиумга көстүп кээрге, чыылганнар чылыы-биле уткаан. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП Москва хоорай комитединин бирги секретары В. В. Гришин баштаан Москваның делегациязын хуралдың киржикчилери найыралдыг, чылыг байдалга уткаан. ССРЭнин БУР-да элчини В. Н. Базовский президиумга база турган.

БКП ТК-ның секретарчадының кежигүнү, БКП-ниң София хоорай комитединин бирги секретары Г. Йорданов хуралга чүве чугаалаан.

Москваның Софияга хүннери бистин ийи найысылалдарыстың аразында ак-дуңмалышкы чоруктуң илергейлээшкиниң болур деп, ол чугаалаан.

Оон соонда чыылганнарның чылыы-биле уткааны В. В. Гришин чүве чугаалаан.

Эштер Г. Йорданов болгаш В. В. Гришиннин чугааларын чыылганнар улуг кичээнгейбиле дыннаан болгаш алыш часкаашкыннары-биле үзе кирип турган.

В. В. Гришин Софияның ажылчы чоннарынга белек кылдыр чуруктуг Соловьихтың чурааны, Москва Кремлиниң көргүскен чуруктуг дамчыдын берген.

* * *

● **БЕРЛИН.** Бүгү делегейде сурагжаан «Карл Цейс Йена» деп комбинат бичии дураннардан эгелээш, 120 тонна дензилиг телескоптарга чедир янзы-бүрү продукцияларны бүдүрүп турар. Ол болза ГДР-ниң оптика-механика үлетпүрүнүп төвү.

Йенада ус-шевер механиктер хөй. Хоочун мастерлерниң чаагай чаңчылдарын комбинаттың ажыл-ишчилери уламчылап турар. Бо комбинат социалистиг ГДР-ниң үеэзинде дыка сайыраан. Оон продукцияларын делегейниң хөй чурттары ап турар. ГДР-ниң оптика үлетпүрүнүп кол чүүлү—оон продукциязының идегелдиг болгаш бедик шынарлыг бооп турары. Чүгле бо чылын безин комбинаттың 13 продукциязынга күрүнеиин шынар демдээн тывыскан.

* * *

● **ВАРШАВА.** Аар болгаш дыка аар металл ажылдап кылыр станоктар бүдүрер талазыбиле Польша делегейде баштайгы беш күрүнеиин санынга кирген. Ол агрегаттарның чамдыктарынга 200 тонна чедир денгилиг кезектерни ажылдап кылыр. ЭДЧ-ниң плаными өзугаар Польшаның машина тудугжулары демир-орук вагоннарының болгаш локомотивтерниң дугуйларын кылырынга специализастаттынган. ПУР-га кылган агрегаттарны даштыныже үндүр садып турар.

Поляк конструкторлар амгы үеде программа башкарылгалыг станоктарны кылып эгелээн.

* * *

● **БУДАПЕШТ.** Эрткен беш чылга деңнээрге, бо беш чылда Венгрияга саазын бүдүрери 35—40 хүү көвүдээр.

Улус ажыл-агыйының саазынга өзүп турар хереглелин долузу-биле хандырар төлөде, Венгрия Совет Эвилези-биле болгаш ЭДЧ-нин өске-даа чурттары-биле кады ажылдажыганы калбарып турар. ВУР Усть-Илимнин ыяш-үлетпүр комплекзинин тудугунга киришкеш, 1979 чылдан эгелээш, ССРЭ-ден барык 40 мүн тонна бедик шынарлыг целлюлозаны алыр.

* * *

● **БУХАРЕСТ.** Румынияның Мангалида судно тударының чаа заводунга руда сөөртүр «Каллатис» деп суднону тутган, бо дээрге 55 мүн тонна чүк сөөртүр баштайгы румын судно болур.

Румынияның порт хоорайынга судно тудар черни үш чыл бурунгаар кылган, ынчалза-даа ам безин «Каллатис» деврийин үш ындыг суднозун тудуп турар.

(СЭТА).

Совет Эвилези-биле сырый кады ажылдажылга өзугаар ЧССР ядролуг энергетиканың хөгжүдезинниң калбак программазын боттандырыр чорудуп турар. Ийи чурттуң аразында чардынган чазактар аразының дугуржулгалары ядролуг реакторларны болгаш АЭС-терге өске-даа дериг-херексеалдерни бүдүрериниге специализацияны болгаш калбак кооперацияны бөш удур толевилээн.

ЭДЧ-ниң кежигүннери чурттарның экономиктиг интеграциязының планын өзугаар ажылдап турар Хомутовта хоолай бүдүрер заводта атомнуг болгаш чылыг электростанциялардыңта хереглээр хоолайларны бүдүрүп турар апарган.

ЧУРУКТА: Хомутовта заводта хоолай кылыр станоктуң башкарылга болгаш хыналда кылыр черинде операторлар Антонин Кефурт (солагай талазында) болгаш Ярослав Фиала оларның турары. Бо чылын моон ССРЭ-же АЭС-ке мүн тонна хоолайларны үлүүрүп чорудар.

ЧТК—СЭТА-ның фотозу.

ГРЕК КОММУНИСТЕРНИҢ СЪЕЗДИЗИ ДООЗУЛГАН

АФИНЫ. (СЭТА-ның корр). Грециянның коммунистиг партиязының X съездизи бодуңуң ажылын доскан. Оон ажылынга мүн ажыг делегаттар киришкен. Съездиниң ажылынга 40 ажыг ачы-дуңма коммунистиг болгаш ажылчын партияларның, национал хосталгалыг шимчээшкиннериниң, оон иштинде СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары К. У. Черненко баштаан СЭКП-ниң делегациязы киришкен.

Делегаттар сөөлгү хүнде политиктиг резолюцияны болгаш өске-даа чамдык документилерни чаңгыс үн-биле хүлээп алган. Демократия болгаш социализм дээш демиселге партияның ажыл-чорудулгазының кол-кол угланыышкыннарын, оон сорулгазын ук документилерде айыткан.

Сөөлгү чылдарда делегей ареназынга социализмниң, демократиянның, хамаарышпас чоруктуң болгаш тайбыңның талазынга ажыктыг өскерилгелер болган, империализмниң болгаш реакцияның күштери улуг аштырыышкынынарга таварышкан деп политиктиг резолюцияда айыткан. Маңаа эң-не шиитпирлиг ачы-хавыяа Совет Эвилелиниг болгаш социалистиг өске-даа чурттарга онаажыр.

Грециянның улустары тайбыңны хандырарынга болгаш чавырылдырыышкынны быжыглаарынга, ниити Европа Чөвүлел хуралының Түңнел актызының бүгү кезектерин боттандырарынга, чеңсетлеништиг-кинерни эндере бүдүрериниге соксадырынга болгаш чеңсекти бүгү-ниити дүжүреринге амыдыралчы өзу-биле сонуургалдыг боор турар деп резолюцияда айыткан.

БҮГҮ ДИПТЕРДЕН

● **ВАРШАВА.** Польшаның ажылчы чоннары ССРЭ-биле күрүне кызыгаарының чоогунда Медыка деп станцияны «демир-орук порту» деп адап турар. Ону дамчыштыр мүн-мүн вагоннар эртип турар. Демир-орукчулар чоокта чаа бир янзы юбилейни демдеглээн: бо чылын ол станцияны дамчыштыр 5 миллион тонна чүк эрткен. Ол болза Кривой-Рогтуң рудазы, Катовицаның металлургия заводунга хереглээр агрегаттар болгаш дериг-херексеалдер, өске-даа материалдар болур.

● **ПАРИЖ.** Хоорайның автобус чолаачыларының ажыл соксадыышкыны уламчылап турар. Автобустуң 23 парктарының чолаачылары ажыл соксаткан.

Ажыл соксатканнар шалыны өстүрерин болгаш күш-ажылдың байдалын эвижедеран негеп турар.

● **ВЕНА.** Эрткен чылын Австрияның күрүне өрези эне хөй—164,6 миллиард шиллинг болган. Ол дугайын Австрияның сан министри Х. Андрош албан өзүзү-биле дыцпаткан.

● **ВАШИНГТОН.** Каттышын-Штаттарда сөөк-язы ылгаар чорун улам калбарган. Ылаңгыя америк школаларда сөөк-язы ылгаар чорук хөй.

Школаларга сөөк-язы ылгаар чуруктуг хоруур дутайында АКШ-тың дээди судунуң шиитпирин үндүргевдеп - бээр 24 чыл эрткен. Америк эртемден-психолог К. Кларктың кылган түннелин өзугаар алырга, америк школаларда сөөк-язы ылгаар чорук 25 чыл мурнунда турганындан көвүдээн.

● **ТОКИО.** Окинава ортуукта турар америк шериглериниң өөредилгезин доп-дораан соксадырын ук хоорайның кол хуралы негээн. Пентагонуң ол ортулукта хөй саныг шериг баазалары окинавчыларга улуг айыылды диргелдирин турар деп АКШ-тың Японияда ченсектиг күштериниң командылалынга торуткан бижикте айыткан.

● **АДДИС-АБЕБА.** Делегей империализминиң болгаш реакциязының кемниг сулчээзи илереп турар апарган төлөде, Эфиопия бодунуң кызыгаарын камгалаары-биле эртежок чугула хемчеглериг алыр ужурга таваржып турар деп, Эфиопияның Түр шериг административтиг чөвүлелиниң даргазы Менгисту Хайле Мариам Хараргe можуга чораан соонда чугаалаан.

Бо можуга болгаш Эфиопияның өске-даа районнарынга хамаарыштыр Сомалиниң эжелекчи планы буурааштыкынга таварышкан турда-ла. Могадишонуң чагырыкчы болуктеря кожалында күрүнелерге, оон иштинде Эфиопиядга удур эжелекчи сорулгаларын уламчылаарын орадаажып турар. Чурттуң эң кол сорулгаларының бирээзи болза Хараргeниң экономиказын катап тургузары, оон чонунга дуза чедиреринге болур деп, Менгисту Хайле Мариам чугаалаан.

(СЭТА).

З А И Р Д Е И Н Т Е Р В Е Н Ц И Я

ПАРИЖ. (СЭТА). Конгонуң Национал Хосталга фронтузунуң (ФНОК) отрядтарының болгаш Заирниң шериг күштериниң аразынга сөөлгү үеде кадыг-дошкуя чеңсектиг сегиржип алыышкыннарның чорун турганы Колевезе хоорайның девискээринге май айның он тоста француз парашютистерниң десантызын октаанын парлалгага дыцпаткан болгай.

Үстүнде айыттынган дайын чорудулгазын америк чазак-биле кады демнежип чорудуп турарын Франциянын даштыкы херектер министри Л. Гиренко тайылбырлаан, ол англи чазактың чөпшээрешкенин өзугаар транспорт самолёттарын тускайлап берген.

Заирже Франциянын болгаш Бельгияның үш мүн хире солдаттардан тургустунган агаардесант шериглерин чедиргеп. Оон ангыда француз шериг баазаларында ам-даа 20.000 солдаттарны ыыаар дүрген чедиреринге белеткээн. Форт Брэгте (Соңгу Каролина штат) америк баазада 1.500 америк парашютистерни Заирде дайын чорудулгазынга ажыглаар дээш дайынчы белеткелге киргген.

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). Заирже 17,5 миллион долларның шериг ок-чемээн доп-дораан чорударының болгаш Заирге 2,5 миллион доллар түүнүг дузаламчыны шериг белеткелиниге ажыглаары-биле тыпсыр дугайында дужаал бергенин АКШ-тың президентизи Дж. Картер чарлаан.

ЛОНДОН. (СЭТА). База-ла майның он тоста Англияның шериг-агаар баазазындан дайынчы транспорт самолёду Заирже ужуп чоруткан. Тускай дыцнатканын өзугаар алырга, ында «шериг болгаш хамаатты кижилер» олурган. Ол дээрге, Англияның Заирже чоруткан дорт самолёттарның бирээзи болган.

ОН ИЙИ ЧЫЛ ЭРТКЕНДЕ

Синьхуа агентилелиниң дыцнатканын өзугаар алырга, он ийи чыл чапсарлаан соонда профэвилелдериниң ам чок бооп турар Бүгү-кыдат федерациязының «Күүсекчи комитединин» хуралы Пекинге бооп эрткен. Профэвилелдериниң IX Бүгү-кыдат съездизин октябрьда чыылдырар деп шиитпирлээн, ол уставты эде көөр федерацияның чаа удуртулгазын соңгуур апаар.

Ам болур съездини сөөлгү съездиниң соонда 21 чыл болганда, Кыдаттың профэвилелдерин «культура революциязының» чылдарында чылча шапканындан соңгаар 12 чыл эрткенде чыыр деп турар-дыр. Мао Цзэ-дун болгаш оон болүү 1967 чылдың эгелээриниң бүдүүзүнде Профэвилелдериниң бүгү-кыдат федерациязын тарадыр сывырган болгаш оон удуртур органының бажының шоочалааш, диизелеп каан турганы билдингир болгай. Оон соонда Кыдатка үнүп кээп турган хөй саныг документилерде болгаш түүлдерде маожуларның ажылчыннарга удур үүлгедиглериг кыдат профэвилелдер «боттарының революсчу чоруун болгаш дайынчы шынарын» ышкынышкан дээр үүлге чылдак хаа турган. Ынчан «Жэньминь жибаонуң» бижээни ышкаш, олар «дедир төрүттүне бергеч турганнар», чүге дээрге «бүдүрүлгениң, материалдыг байдалдың, ажылчыннар кижизидилгезинин» айтырыгларын ажылдап кылып турганнар.

Факт-барымдааларгa чөрүштүр ам Пекинде кыдат профэвилелдериниң он ажыг чыл дургузунда ажыл-чорудулга чок туруп келгенин «Линь Бяонуң болгаш оон «дөрттүн болүүнүн» хоралакчы чоруунун» түннели кылдыр тайылбырлаарын орадаажып турар. Маонуң эң чоок ажи—Линь Бяо, а оон соонда партия даргазының кадайының баштаан турганы «дөрттүн болүү» ол хире чугула айтырыгларга боттарының тура-соруун Мао Цзэдунган чажырып, харын оон айтыышкыннарынга чөрүштүр албадап киирип турган чүве дег-дир.

Чүвениң ылап шыны чүдел дээрге чурттуң амыдыралынга профэвилелдериниң ойнап турган ролю Мао Цзэ-дунуң сагыш-сеткилинге таарышпас турган чорукта болур. Аңаа херек чүве ажылчыннарның эрге-ажыктарын камгалап турар организация эвес, харын оон кара турада аажылаар, авантюристиг политиказының дыцнангыр эдеркки чөпсээ херек турган болгай. Бодунуң непгередип таратканы «культура революциязы» чорун турда Мао Кыдаттың компартиязын, хереженнер болгаш комсомол организацияларын, чогаадыкчы эвилелдерни каржы-дерзиизлбиле аажылап каапканы ышкаш кылдыр, профэвилелдерни база-ла шак ынчаар тарады сывырыпкан.

70 чылдарның ортаа үеэзинде үлетпүр бүдүрүлгелерингe профэвилелдерни катап тургузарының чорудулгазы, эгелээн, ынчанмыже ол өзү барымдаалаан шинчилиг болган. Чаа профэвилелдер бүдүрүлгени эргелеп башкарарынга киржириндеи херек кырында чайлаттырган, ажылчыннарның күш-ажылының болгаш амыдыралының таарымчалыг байдалдарын тургузарының айтырыгларын ажылдап кылырын оларга чөпшээревес турган. Албан-хаакчыларны ап көөрге, профэвилелдерге оларның кежигүн болур эргезин катап тургузун болур-болбазының айтырыыны чүгле ам чаа чугаалажып эгелеп турар деп, Синьхуа агентилели дыцнадып турар.

Пекиндеи даштыкы корреспондентилериниң дыцнадып турарын өзугаар алырга, чуртта ам-даа мурнуку хевээр-ле күш-ажыл хоойлужудулгазы чок бооп турар. Үлетпүр бүдүрүлгелериндe ажылга озал-ондан болдурбазының эң бөдүүн саныырдары безин сагыттынмайн турар. Көрген-билген кижилериниң чугааларынга үндезилээш чоокта чаа англи «Дейли телеграфтың» бижээни болза «Кыдаттың барык-ла бүгү заводтарында болгаш фабрикаларында ажылчыннарга айыыл чок болур чорукту магадылап турар овааримчалыг болуруниң кандыг-даа хемчеглери кайда-даа чок дээрзи каракка илдеп-дир... Металлургтар эвилиринде каан суук металлдың шуут-ла чаңында чиик хөвен-саалын хептиг, пос тапочкаларлыг ажылдап турар».

КУР-нуң ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары Мао үеэзиндээн-биле бир дөмей шөлээ ажыглавайн турар. Ол хамаанчок, «дөрттүн болүүнүн» буруузу-биле чидириикен үеэшагның орнун тургузар» дел лозунга чылдак хаа алгаш, чурттуң чаа удуртукчулары күш-ажылды далаштырып дүшкүүредирин күштелдирин турар. Ажыл хүнүн кара тура-биле узадып турар. Ажылчы чоннарны бүгүн харыысыраарынга чедир ажылдаарыыче албадап турарын олар хомудап турар апарган деп, чоокта чаа «Жэньминь жибао» миннир ужурга таварышкан.

Ынчангаш эрге-чагыргага чаа удуртулганын киргенинин соонда кыдат ажылчы чоннарның байдалында шынында чүүдаа өскерилбээн.

Аңаа хөлбаштыр кыдат ажылчыннарның ортузунда оларның эрге-ажыктарын херекте албазының маожу политиказынга хомудал улам көскүзү-биле илереп үнүп турар. Маоизминиң эн-не багай талаларындан (оон алыс утказынга дегбейн тура) адырлыгын орадаажып турар амгы удуртулга-даа ону херекте ап барымдаалавайн турар. Боттуг байдалдарнын тайлымы-биле ол удуртулга «культура революциязының» үеэзинде үзүткаттырган чамдык хөй-ниити албан черлерин, оон иштинде профэвилелдерни катап тургузар ужурга таварышкан. Ынчанмыже, профэвилел организацияларын катап тургузуп тура, Пекинде чагырыкчылар, бүгү-ле байдалды өзугаар ап көөрге, ол организацияларга кандыг-бир эргелер тыпсыы бээрин черле бодавайн турар, ындыг эргелерни ажыглап турган, профэвилелдер ажылчы чоннарның эрге-ажыктарын камгалап болур турган ийик. Ол организациялар харын-даа үргулчүлеп турар иштики-политиктиг демиселдиг чепсээ кылдыр ажыглаттынар бооп деп бодап турар. Оларның кол сорулгаларының бирээзи болза кыдат парлалганын онзалап демдеглеп турары ышкаш, «дөрттүн болүүн» шүгүмчүлээринге идепкейлиг киржиринче ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны мобилизаттаары болур ужурлуг, амгы эрге-чагыргаларның политиказынга бичин-ле хөөнчокталганнарны шуптузун ам ол болуктун талалакчылары кылдыр буруудадып турар апарган болгай.

М. ЯКОВЛЕВ,
СЭТА-ның политиктиг тайылбырлакчызы.

ПЕКИНИНИҢ ПОЛИТИКАЗЫ ИМПЕРИАЛИЗМГЕ ТААРЫШКАН

БУЗНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Улус төлөлекчилериниң Бүгү-кыдат хуралының Доктаамал Комитединге ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ийи күрүне аразынга чогумчалыг харылзааларын катап тургузар саналды кылган кыйгырыы бүгү делегейге тайбыңны камгалаарының талазы-биле садыышкын болбушаан, ССРЭ-нин-даа, КУР-нуң-даа улустарының эрге-ажыктарынга дүгжүп турар деп, Боливияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Политкомиссиязының медеглелинде чугаалап турар.

КУР-нуң маоисчи удуртукчулары Совет Эвилелиниң саналынга шуут удур империализмниң дайынзырак күштериниң туружу-биле дүүшкен политиканы үргүлчү чорудуп келген дээрзин ол документилде оон ыңай айыткан. Агрессия империалистиг күштер-биле Пекиниң айылыг сулчээлежилгезиниң дугайын Совет Эвилелиниң кыйгырыынга харыы кылдыр КУР-нуң чаазының таарымча чок негеделери хереченлеп турар. Ындыг негеделер чавырдыышкынга болгаш кижи төрелгетениниң тайбың турар үнелеттериниң боттарынга-даа удур чүүл болур.

ЯКУТСК

Төрээн чурттуң хоорайлары

Якут АССР-ниң найысылалы — Якутск Чөөн Сибирьде, бистиң бөмбүрээвистиң эң-не кадыг-шырыны булуннарының бирээзинде, кезээде доң чыдар черниң зоназында турар. Маңаа чеди ай дургузунда үргүлүлээр кыжын соок 64 градус чедип турар. Кудумчуда соок 40—45 градус боор, Якутск дошталчак сырый туман-биле шугланышкан турда, ону агаарның өй-тавында үезин кылдыр санап турар. А чайын хоорайга 35—38 градус изиг болу бергилээр. Температураларның аразында каржыышкыны 100 градус ажып турар Якутск ышкаш, ындыг черлер чер кырында көвей эвес.

Ол черлерде мөңге доңатбиле 200—300 метр чедир ханыладыр кирижеттиргеп довуракты кыры чайын үгле 1,5—2 метр хире эриир. Хөрзүннерни дусталыышкыны 3 хуу чедип турар. Ынчаныже Якутскиниң чурттакчылары Кыдыккы Соңгу чүктүң калыг-дошкун байдалдарында хоорай амыдыралының бүгү айтырыгларын чедиишкиннг шинтпирлеп турар.

Якутскини орус казактарның отряды 1632 чылда үндезилээн. Ол болза Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң эң-не эрги хоорайларының бирээзи болур. Ол Владивостоктан 228 хар, Хабаровскиден 226, Иркутскиден 29 хар улуг болгаш Красноярскиден үгле 4 хар аныяк боор турар. Иви чүс чыл ажыг үениң дургузунда Азия диптиң Соңгу-Чөөн үгү-биле, Оожум океаниың ортулуктары-биле, Соңгу-Барыын Америка-биле Россияның бүгү-ле харылаажахолбаазы Якутскини дамчыштыр эртип турган.

1917 чылда Якутскиге үгле чеди муң кижи чурттап турган. «Улетпүрге» — ыяш дилер бичии хепзиг заводка, туубу заводунга болгаш пиво хайындырар заводтарга каттышкаш 150 кижи ажылдап турган. Үк черниң чонунуң калбаа-биле үжүк-бижик билбес хоруу, культураның кандыг-даа албан черлериниң чогу, медицина орнунга хамнарның хүртеңнеп эмнээр чоруу — бо бүгү чүүлдер революция мурнуундагы Якутскиниң көд шинчизи боор турган.

Ам хоорайның чону 155 муң кижи. Якутскиде үлетпүрүң 30 бүдүрүлге черлери ажылдап турар. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының Якутск филиалы эртем ажылын чорудуп турар. Якутскиниң күрүне университеди. 14 тускай орта-мак өөредилге черлери мергежилдиг кадрларны белеткеп турар. Иниги билигниң 42 школазы, 3 театр, 5 кинотеатр, 3 музей бар. Национал ном үндүрер чер якут дыл кырынга литература үндүрүп турар.

Якутскиде чылыг хандырылгазы кол айтырыгларның бирээзи болур. Оп-на чыл мурнуунда аная одалга системазы хөмүр-даш одаар үүс ажыг котельнияларлыг турган. Ам ук черниң бойдус газында ажылдап турар одалгалыг күүлүг нарын электростанция биле ТЭЦ Якутскиниң болгаш чоок хавы районнарының үүгле электроэнергия хереглелин бүрүн хандырып турар эвес, харын Якутскини чылыг-биле база хандырып турар. Агаар бокталдырар үүрмек котельнияларның хөй кезин хагдынган, артканнары газ одаашкыныг боон турар.

Чылыг болгаш суг дамчыдар хоолайларны чер иштябиле салып чорударының аная-агы аргазы Якутскиге таарышпас. Мөңге доңатка ширилендир туттурган чер довураа суг дамчыдар хоолайларны доңуруп, а чылыг орууидан харын боду эрип болур болгай. Чылыдылганың болгаш суг дамчыдылгазының каттышкан орүктарын Якутскиде чылыг дашкаарлатпас тускай материалдар-биле камталап ораагаш, чер кырын адагаштааш ооң кыры-биле азы шуут-ла чер кыры-биле шөйүп чорудуп турар.

Якутскини кудумчуларын үш үүс чыл дургузунда ыяш чудуктар-биле көвүрүглей салып келген. Аная асфальтыны 2—3 чыл ажыглаанының соонда дөңнелип келгеш, ооң чарлыгылап калыр — изиг, соок температураларның чылда карышкаа ол хире салдарлыг. Үүгле 1962 чылда спеціалистер мөңгези-биле доң чыдар черге тааржыр орүктарның ынаныштыг болгаш үр ажыглаттынар шывыгларын бүдүрериниң технологизязын ажылдап кылганнар. Ам Якутскиниң барык бүгү кудумчуларын бетон болгаш тускай асфальт-биле шып каан.

Нарын айтырыгларның бирээзи — хоорайны ногаанчыдары. Якутск байлак эзимнер-биле хүрээлеткен болзажок, кудумчуларда болгаш шөлдерде хөрзүннүң аажок кужурланганының уламындан тараан ногаан үнүштерниң өзүн үнери берге боон турар. Мөңгези-биле доң чыдар черниң байдалдарына довуракты чүп арыглаары практика кырынга болдунзр арга чок. Ынчангаш ногаанчыдылга айтырының шинтпирлээриниң чаңгыс аргазы бар: Якутскиниң ширинн байдалдарынга тааржып шыдар тускай үнүш хевирлерин тывары ол.

Бо утланыышкынга чедишкиниг ажылды Якутскиниң ботаника сады чорудуп турар. ССРЭ-ниң хөй-хөй районнарындан, Азия, Африка, Барыын Европа, Соңгу Америка чурттарындан алдынган улуг болгаш чадаг ыяштарның ажыктыг өзүгеннериниң болгаш чечектерниң ийи муң хире хевирлерин ук черниң климадынга таарыштырып турар. Шенелдени эки эртип шыдаан тал, хадын, терек, хараган болгаш өске-даа үнүштерни ында хоорайның кудумчуларында, сесерликтеринде болгаш шөлдеринде олуртып турар. Автономнуг республиканың найысылалында ногаан үнүштер чыл санында-да көвүдеп бар чыдар.

Ынчаарга эң нарын айтырыг болза мөңгези-биле доң чыдар черге улуг бажыннарны тудары боон турган. Үндезилеттинген үезинден бөөр Якутск үүгле ыяш бажыннар-биле туттунуп келген. Аная үндезин фундамент кырынга туттунган баштайгы даш бажыннар үр турып шыдаас болган. Чылыг дүжүп келирге фундамент алдында мөңге доң довурак чоорту эриирге бажың черже кирип, ийленип чоруй, тигленин чарлып, бустып калыр турган.

Якутскиниң тудугжулары мөңгези-биле доң чыдар черге тудуг чорударының чаа аргазын делегей практиказында бир-ле дугаар тыпкаш, 30 чыл мурнуунда ажытлап киргеннер. Бажыңның турза чогуур черинин адаанче 12—14 метр узун демир-бетон чагыларны кинр шаантар, эрип болур ийи метр каатты олар эрткеы, кажан-даа эриес довурак-биле чыпшыр тутчу боор, а чер кырындан эзээн көдүрүлчек бедик кылдыр туткан бажыңның адаанга агаар хостуу-биле эртип турар хос чер турар, бажыңның чылыын доң черже кипрерилге ол шаптык боон турар. Якутскиниң бүгү-ле бо үеги бажыңнары демир-бетон чагылар кырында турар. Ам тудугнуң ындыг методу Кыдыккы Соңгу чүктүң мөңге доң чер зоназында калбаа-биле пептереэн.

Якутск тудуг индустриазының талазы-биле боду тускай баазалыг. Хоорайда соңгу чүк аргазы-биле беш болгаш тос каат бажыңнар туттунуп турар, оларда коммунал талазы-биле бүгү-ле таарымчалыг үүлдер: газ, суг дамчыдылгазы, канализация, изиг суг хандырылгазы бар. 1971—1975 чылдарда Якутскиге чуртталганы 428 муң дөрбелчин метр шелу туттунган, а 1976—1980 чылдарда пиити ажыктыг шелу 520 муң дөрбелчин метр чуртталга бажыңнарын тудар. Ол-ла оң чылдың дургузунда хоорайның чурттакчыларының 66 хуузу чаа бажыңнарны алган турар. Аная чуртталга бажыңнарын тударына күрүпеннің үндүрер чарыгдалы Москванынындан 4—5 катап хөй, ынчалза-даа бажың хөлезини ында бүгү чурттаазы-биле бир домей.

Доң чер шинчилелиниң делегейде кара чаңгыс институду Якутскиде ажылдап турар, ол институт соңгу үеде бодустуң ол болуушкунун өөрешин шинчилээриниң Бүгү-эвилел болгаш делегей төвү болу берген. Ам мөңге доң чер зоназында улус ажыл-агыйының чаңгыс-даа адыры ол институтуң эртемденниериниң болгаш специалистериниң сүмелели чок эртип шыдаас.

Республиканың хөй-хөй районнарының, ылаңгыа Байкал-Амурнуң улуг орук зоназында бир дугаар деңискээрбүдүрүдге комплексин туттунуп турар. Мурнуу Якутиянның шапкын хөгжүлдези-биле холбаштыр Якутиянның найысылалы база-ла күүтелген темпилиг хөгжүүр апаар. Тудугнуң 2000 чылга чедир таарыштыр кылдынган көд планын өзүлаар хоорайның чону 320—350 муң кижи чедир өзер. Ооң үлетпүр күүзү база дыка улгадыр.

Виктор ЖУРАВЛЕВ,
ПМА-ның корреспондентизи.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАЙ 23-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—**«Уругларга аң оолдарының дугайында»** Ленинградтан дамчыдылга.
11.25—**«Часкы хуулгаазынар».** Урал-чечен фильм.
12.55—16.00—Чаңсар.
16.00—Социалистиг чурттарның документалдыг фильмериниң программазы: **«Бистиң амыдыралывыста химия»** (Чехословакия), **«Николае Григореску»** (Румыния), **«Орукка музыка-биле»** (ГДР).
16.55—**«Совет күрүпениң, эргехоойлунун үндезиннери». «Кижиге удур кем-буруулуг херек дээш харыысалга».** Дамчыдылгага ССРЭ-ниң юстиция министриниң бирги оралакчызы А. Я. Сухарев киржир.
17.25—**«Төрээн бойдус».**
17.45—**«ССРЭ улустарының ырлары болгаш танцылары».**

КЫЗЫЛДАН

18.15—Телемедээлер.
18.35—**«Үениң судалы».** Документалдыг фильм.
18.50—**«Руль артында».** Дамчыдылга.
19.15—Телемедээлер.
19.25—Чарлаалар.

МОСКВАДАН

19.30—Медээлер.
19.45—**«Маадырлыг чоруктуң хову почтазы».** Дамчыдылганы Совет Эвилелиниң Маадыры, чогаалчы В. В. Карпов чорудар.
20.15—**«Ромашкалар чечектелзин».** Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү.
21.10—С. Прокофьев — **«Оркестрлиг фортепианога үшкү концерт».** Делегей конкурстарының лауреаттары В. Крайнов болгаш Төп телевидениениң база Бүгү-эвилелдиг симфониялың улуг оркестри күүседир. Дирижёру РСФСР-ниң улустуң артизи В. Федосеев.
21.40—**«Кезээде улус-биле».** Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. Сибирьдо болгаш Ыраккы Чөөн Чүкке эш Леонид Ильич Брежневтиң чорааныының дугайында.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—**«Оңнуктериниң овур-хевирлери».** Дамчыдылганы чогаалчызы А. Алексин чорудар.
23.45—00.25—В. Захаровтуң ырларын Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилелдиг радиозунуң орус ырының үлегерлиг хоойунуң ырыын күүседир. Удуртукчузу — РСФСР-ниң улустуң артизи Н. Кутузов. Төнгенде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.15—**«Сээн амыдыралыңда пом».**
19.00—**«Көдээ: ажыл-херектер болгаш айтырыглар».**

КЫЗЫЛДАН

19.30—**«Кежигге ужуражыышкын».** Урал-чечен фильм.
20.20—**«Уран чүүлдүн эге бажында».** Телефильм.
20.40—21.15—**«Булат Менжилкиев ырлаар».** Фильм-концерт.

Алгоар

Бүгүн республиканга эдир булуттаар, чамдык черлерге бичо чаар. Соңгу-барыын чүк угланышкынныг хаттыг дүргени секундада 7-18 метр чедер. Агаарның температураазы 19-24, чамдык районнарга 12-17 градус чылыыр.

Кызылга аас хүн болур. Хаттыг дүргени секундада 7-12, кежээ 13-18 метр чедер. Агаар 21-23 градус чылыыр.

Редакторнуң оралакчызы
К. К. САТ.

КИНО

МАЙ 23-ТЕ

«НАЯЫРАЛ»: **«Дээзирдеп шураашкын»** 9.50, 11.40, 13.30, 15.20, 17.10, 19.00, 21.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Мультфильмнер чыындызы»** 9.30, **«Чочактараа кырында кадыг»** 10.50, 15.10, 17.00, **«Ыызыгуртап өлүг мөчүлер»** 12.35, 18.45, 21.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Чаагай сеткил»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Соолгу өйн»** 15.00, **«Ася»** 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: **«Ынакшыл ужурундан»** 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Беш чылдың кижилери

КАДЫКШЫЛГА БАРААЛГАЛ

Антонина Чылас кежээки чемин чылыпшын-даа ижип алгаш, удуп чыдып алган. Шагзырап турупканынзан ол дораан-на чык-кылдыр удуй берген. Дүн ортузу четкелекте, дувуренчиг ажык соктаашкынындан сырбаш кыннып оттуп келген.

— Антонина Сарыгларовна, саатты кижи эккелдилер, эртен-не эзди аарып эгелээн дидир. Ам-даа божуп чадады, дежурный эмчи силерни келдиртип тур — деп, ак халат эшти тыртып алган аныяк сестра арай бурууузуна аарак дыңнаткан.

Үр болбаанда Антонина Чылас божуур кижиниң чанынга чеде берген.

— Аа, силер-дир силер але, экии! Кандыг чылыг силер, дуңмай?—деп, эмчи дораан-на сагыш човаап айтырган. Ол сүтбараан фермазында саанчы, аныяк хөрөөжен кижини таныы тыртып каан.

Дүн уруун саатты аныяк не эмчиниң сүмезин өзүгаар ай санында консультацияга каап, шинчидип ап турган. Антонина Чылас божуур иелин байдалын ооң мурнунда-ла билир болгаш доктаамал хайгаарап турган. Ол ону шинчип дооскаш, чанында турган эмчиже болгаш сестраларже көргеш: «Патология! Кезиишкинге белеткенинер!» дээн.

Эмчи саатты кижиже көрнүп келгеш, аная ооңум болгаш бүзүрелдиг чугаалаан:

— Уруунар хөлчок улуг, меге кижи болур-дур, ынчангаш ону ижинден чалаар апаар. Кортпаңар, ындыг таварылга база болгулаар чүве—дээн.

Удавайн саатты кижини кезиишкинге белеткепкен. Кезиишкин эгелээн.

Өрөөл иштп ыржым барган. Үгле хереклеринде кыңгырашкан даажы дыңналган... Чаш кижини акушеркага хүлээдип бергеш, ооң алгызынче сагыш-даа салбайн, Антонина Сарыгларовна ажылын үргүлчүлей берген.

Кезиишкин доозулган. Аарыг кижиниң судалын, тыныжын база катап айтырган. Ам хан дамдыладыры эргежок чугула.

Кезиишкин соонда Антонина Сарыгларовна ординаторскаяга келгеш, чымчак сандай кырынга шагжок олурып алган. Айыыл чайлаза-даа, кестирген кижиниң байдалы ам-даа чик эвес дээрзин ол билип, мурнуунда кылгылаан кезиишкиннерни эргий бодап олурган. Томскиниң медицина институдунга өөренип турган, практика үезинде дуржулгалыг хирургтуң ындыг чергелиг кезиишкинни кылып турганын ол көргеп. Практика үезинде кандыг кезиишкиннерни ол көрбеди дээр.

1969 чыл. Томскиниң медицина институдун дооскананыяк эмчини Кадык камгалал министерствозу Сүт-Хөлче ажылдаып чоруткан. Ооң бөөр тос чыл эрте берген. Бо үениң дургузунда кижилериниң кадыкшылы дээш А. С. Чыластың үндүрген күжү халас барбаан. Кадыг ажылдап турар эш-өөрүнүн-даа, суурнуң чурттакчыларының-даа хүндүткелин ол чаалап алган.

Үйтузун орта удуваан эмчи шагзырап, кум кыннып алыр болаза-даа, үйгу келбээн. Диван оргазынга бажын чөлей салгаш, караан шийип алгаш, кезек орган. Палаталар кезип чорааш келген дежурный сестра эмчиже сагыш човаап көргеш, дааш-шимээн үндүрбезиби-ле кончуг ооңум олурып алгаш, демдеглелин бижий берген.

Эртенги ыяа чөөн чүктен хереп, ооң кызылзымаар хереллери сөңга өттүр ерээл иштин чырыда берген.

—Кескен киживис кандыг чыдыр, Рая?—дээн эмчиниң үнүнден сестра сырбаш дээн.

— Тавында чыдыр. Силер чоп бичии када улуй тыртып албас силер, Сарыгларовна?—деп, Рая сагыш човаап айтырган.

Антонина Чылас эмчи турган, чаа кестирген кижиниң палатазынче кылаштапкан. Аарыг кижи эзээн дыңзыт човаурган чыткан. Эмчи ооң судалын туткан. Чанында эмчи келгенин билип каан, ол караан көрүп келген. Ооң доозур кара-кара карактарын чаштар долуп, бүлденейнчи берген. Аныяк иениң карактарында хүлүмзүруг, чаштар өттүр чайнай берген. Ол бүгү-ле күжүн чыып алгаш, аяар сымыранган:

— Четтирдим, эмчи! —Эмчи ооң суларгай холун дыңзыды туткаш, үне берген».

«Четтирдим, эмчи!» Чүректин ханызындан үнүп келген, кижилериниң кадыкшылы, ааскежии дээш чаа-чаа буянныг иштп кылырынче улам чалгынналдырып келир бо чылыг сөстү Антонина Сарыгларовна Чылас чеже катап дыңнаваан дээр.

Т. КАРЫМА.

Сонуургактарга

«ДҮРЖОК»-ДАА, АЖЫКТЫГ-ДАА

Хек—янзы-бүрү хевирлериг. Ынчалза-даа оларның хөй нуруузу чуургаларын өске уяларже аппарып каантар боттары азыравас чүве-дир. Колдуунда-ла хек боттарын өстүрген куштарның уялрынче чуургаларын даажыры тодараттынган.

Хек —аажок кажар. Эр хек кандыг-бир кушту алаактырып орда, кыс хек чуургазын бүдүү, уяже кирп каантар. Ону акезынта ызырып алган келир.

Частын келген хек оглу «дүржок» адытан. Ол дораанна уяда өске чуургаларны шуптузун черже дүжүр октаптар. Ынчалза-даа хек арыг иштинге ажыктыг куштарга санадып турар. Ол хорлыг насекомнарның узуткакчызы.

Ю. ДЫМОВ.

СЭТА-НЫҢ СПОРТ МЕДЭЭЛЕРИ

БОКС. *Белградка болуп эрткен бокска делегей чемпионадынга киришкен совет спортчулардан үш кижи бирги, бир боксер ийги, ийи кижи үшкү черни эзлээн. Деңги аайы-биле дараазында боксерлар бирги черлерни алганнар: Стивен Мучоки (Кения), Хенрик Средницкий (Польша). Адолфо Орта, Анхель Эррера (ийилээ—Куба), Андре Дэвидсон (Нигерия), Валерий Львов, Валерий Рачков, Виктор Савченко (шупту— ССРЭ), Хосе Гомес, Сиксто Сориа, Теофило Стивенсон (шупту—Куба).*

АКРОБАТИКА. *Ригага доозулган Европаның бирги чемпионадынга совет спортчулар тиилээн. Бистиң шилиндек командаевис 21 алдын медальды алган. Эң шилиндек акробатиктер октябрь айда Софиягa болур делегей чемпионадынга киржир.*

САЛЫМНЫГЛАРНЫ ИЛЕРЕТКЕН

Шыдыраага «Молодежь Тувы» солуннуң шаңналы дээш аныяк спортчуларның маргылдаазы Кызылга болуп эрткен. Маргылдаанның киржиччилериниң мергежилиниң аайы-биле ийи бөлүк болуп алган ойнаан.

Чаа турустунган аныяктар солуннуң баштайгы организастаан маргылдаазы эки эрткен, шыдыраалаарынга салымныг эвезин эвес аныяктарны ол илереткен. Ийиги бөлүктүң спортчуларының арызынга бирги черни Кызылдың № 15 школазының өөренгичизи Дима Кольчиков алган. Аныяк шыдыраачы салыз бүрүзүн бодамчалыг эки ойнаан. Келир чылын бирги бөлүктүң шыдыраачылары-биле ол ойнаар.

Бирги бөлүктүң спортчуларының арызынга «Тувинская правда» солуннуң ажылдакчызы Владимир Бузыкаев тергиидээн. Он дөрт салыгдан 12,5 сонны ол алган. «Молодежь Тувы» солуннуң шилиниг кубогун бо шыдыраачыга тыныскаш, Кызылдың оолдар арызынга шыдыраа чемпиону Андрей Кольчиков ийиги, ооң чаңгыс классчызы Андрей Лубошников үшкү черни эзлээн.

Х. АЛАШ-ООЛ.

АЖЫКТЫГ УЖУРАЖЫЛГА

Чадааның Культура бажыңының спорт залында Хову-Аксы-биле Чөөн-Хемчиктиң волейболистериниң аш хуузунуң ужуражылгазы болган. Оюнның баштайгы үезинде Чадааның спортчулары эки ойнаан. Хову-Аксының талаалери волейболга мергежилдиин көргүзүп, үдүп, алгаш, ол хуузунуң ужуражылгазы арга-дыржылганы солчуруна ажыктыг болган.

А. МОНГУШ.

ТЕАТРНЫҢ БАШТАЙГЫ КӨРГҮЗҮҮ

ЧУРУКТА: «Пиквик клуву» деп шиидеп үзүнду. Сэм Уэллер—ССРЭ-ниң улустуң артизи В. И. Стржельчик, Мэри — артист Е. Е. Немченко.

М. БЛОХИННИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ӨӨРЕНИРИНЧЕ ЧАЛАП ТУР

КЫЗЫЛДЫҢ ПЕДАГОГИКА ИНСТИТУДУ

1978—79 өөредилге чылында Кызылдың педагогика институду дараазында факультеттерге студентилер хүлээп алыр:

Физика-математика факультеди — физика болгаш математика тускай эртемнеринге. Өөренир хуусаазы 5 чыл.

Филология факультеди — орус дыл, литература болгаш педагогика тускай эртемнеринге (орус дыл, литература башкыларын болгаш кижизидилге ажылының методистерин белетээр), орус дыл, литература база тыва дыл болгаш литература тускай эртемнеринге. Өөренир хуусаазы 5 чыл.

Биология-химия факультеди — химия болгаш биология тускай эртемнеринге. Өөренир хуусаазы 5 чыл.

Педагогика факультеди — эге өөредилгениң педагогиказы болгаш методиказының тускай эртемнинге. Өөренир хуусаазы 4 чыл. Факультет эге класстарның башкыларын белетээр.

Кирерин күзүннер дараазында шылгалдаларны дужаар:

Физика-математика факультединге — математикага (аас болгаш бижимел-биле), орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле), физикага (аас-биле).

Филология факультединге — орус дылга болгаш литературага (аас болгаш бижимел-биле), тыва дылга—болгаш литературага (аас болгаш бижимел-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле); **орус дыл, литература болгаш педагогика тускай эртемнерге:** орус дыл болгаш литературага (аас болгаш бижимел-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), даштыкы дылга (аас-биле).

Биология-химия факультединге — химияга (аас-биле), биологияга (аас-биле), физикага (аас-биле), орус дыл болгаш литературага (бижимел-биле).

Педагогика факультединге — орус дыл болгаш литературага (аас болгаш бижимел-биле), математикага (аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле).

Билдириишкиннерни июль 30-ге чедир хүлээп алыр. Дараазында документилерни албан кожар: ортумак эртемниң дугайында документ (боду-биле), дээди өөредилге черинге кирериниң дугайында характеристика, ректорга билдириишкин, № 286 майык-биле эмчи шынаалтазы, 3х4 см хемчээлдиг 6 фото-чурук, бүдүрүлгениң администрациязының шынаалтаны күш-ажыл дептеринден ушта бижидилге (ажылдап турарларга), конкурс чок черлерге кирерлерге школадан, ВЛКСМ райкомундан болгаш өске-даа черлерден өөредири-биле чоруткан бижик.

Документилерни дараазында адресче чорудар: **Кызыл хоорай, пединститут, Ленин кудумчузу, 54 (физика-математика болгаш биология-химия факультеттери), Ленин кудумчузу, 3 (филология болгаш педагогика факультеттери).**

КЫЗЫЛДЫҢ БАШКЫ УЧИЛИЩЕЗИ

1978—79 өөредилге чылында Кызылдың башкы училищезин дараазында салбырларга суртуулдар хүлээп алыр:

1. Эге классетар башкыларының салбыры. 8 класс доосканнарны киргеннерге өөренир хуусаазы 3 чыл 10 ай, ортумак эртемниглерге 2 чыл 10 ай.

2. Школа пазыны четпээн уруглар кижизидилгезиниң салбырынга 8 класс доосканнарны хүлээп алыр. Өөренир хуусаазы 3 чыл 6 ай.

3. Школа-пионер салбыры (орус). 8 класс доосканнарны киргеннериниң өөренир хуусаазы 3 чыл 10 ай.

Хүлээп алырының негелделери ортумак тускай бүгү өөредилге черлери-биле домей:

8 класс доосканнар орус дылга (диктант), математикага (аас-биле) кирериниң шылгалдаларын дужаар. Ортумак эртемниглер орус дылга (диктант), математикага (аас-биле) ортумак школа программазын өзүгаар шылгалда дужаар.

Директорга билдириишкинге дараазында документилерни кожар: эртемниң дугайында документ, (боду-биле), № 286 майык-биле эмчи шынаалтазы, 3х4 см хемчээлдиг 4 фото-чурук.

Билдириишкиннерни июль 31-ге чедир хүлээп алыр. Кириниң шылгалдаларын август 1-ден 20-ге чедир чорудар.

Училищеге хүлээп алганнарны иштп чурум өзүгаар стипендия-биле хандырар. 18 хар чедир назылыг оскүстерни болгаш хой уругларны совхозтар ажылчыннарының уругларын чогуур документилерин көргүскен соонда күрүпениң долу хандырылгазынга алыр. Школа болгаш школа пазыны четпээннериниң салбырынга тыва кижилерни хүлээп алыр.

Айтырыгларны дараазында адресче чорудар: Кызыл хоорай, Колхоз кудумчузу, 56.

Кемерово болгаш Барнаул аэропорттарда сентелге ажылдары-биле холбаштыр Кызыл-Кемерово-Барнаул-Томск рейстериниң ужуп үнери мей 23-тен июль 15-ке чедир дараазында оскерткен чурум өзүгаар болурун Кызыл аэропорту бүгү хамаатыларга дыңнадып тур:

681—682 Кызыл-Абакан-Томск рейзи Кызылдан 07-00 шакта ужуп үнгеш, Томскиге 09-40 шакта чедер болгаш Кызылга 13-15 шакта дедир келир. Ук рейсти неделяда ийи катап, понедельникте болгаш четвергте чорудар.

679—680 Кызыл-Кемерово-Барнаул рейс Кызылдан 13-00 шакта ужуп үнгеш, Кемеровога 14-30 шакта, Барнаулга 15-50 шакта чедер. Неделяда ийи катап, вторникте болгаш субботада ужар.

Барнаулдан дараазында хүнде 03-00 шакта ужуп үнгеш, Кызылга 05-50 шакта средада болгаш воскресеньеде ужуп келир (шагы Москванын-биле).

Ажылчы чоннарның дилээ-биле 615/616 Кызыл — Кызыл-Мажалык рейсти пассажирлерге эптиг үеже шинчиткен болгаш май 23-тен эгелээн воскресеньеден ашы хүнперде ЯК-40 самолётка дараазында чурум өзүгаар ужар:

Кызылдан 04—30 шакта ужуп үнгеш, Кызыл-Мажалыкка 05-20 шакта чедер. Кызыл-Мажалыктан 05-50 шакта ужуп үнгеш Кызылга 06-30 шакта келир (шагы Москванын-биле).

Богун республиканга эдир булуттаар, чамдык черлерге бичо чаар. Соңгу-барыын чүк угланышкынныг хаттыг дүргени секундада 7-18 метр чедер. Агаарның температураазы 19-24, чамдык районнарга 12-17 градус чылыыр.

Кызылга аас хүн болур. Хаттыг дүргени секундада 7-12, кежээ 13-18 метр чедер. Агаар 21-23 градус чылыыр.

Редакторнуң оралакчызы
К. К. САТ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:
ИНДЕКС 667000

Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харысалгалыг секретарының 2-23-35, секретараттың 2-23-35, партийжи ажыдырал киллизиниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культурэ киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетүүр киллизиниң 2-22-64, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг киллистериниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтериялың 2-12-45, солун келбейн баргалда 2-32-75 телефонче болгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 148.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1).

ТС—00538.